

EL CONTROL DE LA PREMSA
EN RÈGIMS DICTATORIALS:
EL CAS D'ESPANYA I FRANCO

Autor: Manuel López Delgado

Tutora del TFG: Pepa Badell Serra
Tutora del Grau: Gemma Martí de Villasante
Grau en Comunicació
Universitat Oberta de Catalunya UOC
Barcelona, Juny de 2016

AGRAÏMENTS

A R.F.S per comprendre durant els últims mesos que no podia dedicar-li tot el temps que m'hauria agradat. Per donar-me suport i ànims en aquesta última fase dels meus estudis i senzillament per aparèixer en la meva vida fa gairebé un any.

A R.F.S por comprender durante los últimos meses que no podía dedicarle todo el tiempo que me hubiera gustado. Por darme apoyo y ánimos en esta última fase de mis estudios y sencillamente por aparecer en mi vida hace casi un año.

El control de la Premsa en règims dictatorials: **El cas d'Espanya i Franco**

RESUM: El règim franquista va suposar la restricció de totes les llibertats dels ciutadans espanyols durant més de tres dècades, i la llibertat de premsa no va ser una excepció. El control i vigilància de l'activitat de la premsa i dels seus professionals es va realitzar de forma exhaustiva i meticulosa, i va afectar de forma molt important el dia a dia dels periodistes. En aquest treball s'ha fet una detallada recerca dels condicionants que va suposar aquest control, començant pels antecedents, el seu perquè i la seva evolució durant la dictadura.

PARAULES CLAU: control de la premsa, lleis i normatives de premsa, dictadura franquista, censura, consignes, sancions

Press control in dictatorial governments: **The case of Spain and Franco**

ABSTRACT: Franco's government led to the restriction of freedoms of all spanish citizens for more than three decades, and press freedom wasn't a exception. The control and monitoring of the press activities and the professionals was conducted in a thorough and meticulous way, and very significantly affect the daily lives of journalists. This paper has made a detailed investigation of the factors which led to this control, starting with the historical background, the reasons for this control and its evolution during the dictatorship.

KEYWORDS: press control, press laws and regulations, Franco's dictatorship, censure, slogans and sanctions

Índex

<u>Introducció</u>	6
Objectius generals i específics	8
<u>1. Metodologia i pla de treball</u>	9
<u>2. Marc Teòric</u>	12
2.1. Autors principals i obres més destacades	12
2.2. La llibertat de premsa: definició i contextualització	15
2.3. Les lleis de premsa a Espanya	20
<u>3. La llibertat de Premsa a Espanya: antecedents</u>	22
3.1. Reconeixement de la llibertat de Premsa com a dret a Espanya	22
3.2. Ideologies contraposades enfront la llibertat de Premsa	23
3.3. L'exercici de la llibertat de premsa durant el s. XIX i XX	26
3.3.1. El dret a la llibertat d'expressió i la llibertat d'impresma en el període 1810-1875	26
3.3.2. La restricció de la llibertat de premsa durant la Restauració Borbònica: 1875-1931	28
3.3.3. El retorn de la llibertat de premsa durant la II República: 1931-1936	30

<u>4.El segrest de la llibertat de premsa sota el franquisme</u>	34
4.1.El règim paternalista de control de la informació durant la guerra civil i el primer franquisme (1936-1951)	34
4.1.1.La vinculació del control de la informació amb la ideologia reaccionaria del s.XIX. i amb la ideologia fascista	34
4.1.2.El decret-llei de Premsa de 1938	36
4.1.3.La premsa com a "institució nacional"	39
4.1.4.Una nova norma: "El Fuero de los Españoles"	40
4.2.Una certa apertura en el control de la informació (1951-1975)	41
4.2.1.El nou Ministeri d'Informació de Fraga	42
4.2.2.La llei de Premsa de 1966 i la reforma del Codi Penal	44
4.2.3.La premsa com a "institució privada"	49
4.3.Tractament de la informació i la premsa durant el franquisme	50
4.3.1.Organismes competents: El Ministeris, la Direcció General de Premsa, i les Delegacions de Premsa	51
4.3.2.Els mecanismes de censura: la censura prèvia i la censura delegada	53
4.3.3.Els mètodes de control de la informació: consignes, advertències i expedients	55
4.4.L'exercici del periodista durant el franquisme	57
4.4.1.La figura cabdal del director de l'empresa periodística	58

4.4.2.El Registre Oficial de Periodistes, l'Escola Oficial de Periodisme i l'Estatut de la professió periodística	59
4.4.3.Del Tribunal d'Honor al Jurat d'Ética Profesional	62
4.4.4.Alguns periodistes valents	62
<u>5.Conclusions</u>	64
<u>Bibliografia i webgrafia</u>	70

INTRODUCCIÓ

El tema d'aquesta dissertació és el segrest de la llibertat de premsa a Espanya durant el franquisme i l'impacte del règim en l'exercici professional del periodisme.

La decisió de tractar aquest tema prové del meu interès personal per l'història d'Espanya en general, i en concret per l'història de la comunicació informativa.

Pel que fa a l'elecció de l'etapa de la dictadura franquista respon a l'importància cabdal per a la història recent d'Espanya, a més a més de per l'important ventall de referències teòriques sobre els condicionaments que va suposar la dictadura per al lliure exercici del periodisme.

Dins de la història recent d'Espanya, i des que s'aprovés a les Corts de Cadis la primera llei de premsa de l'Estat, el control de la premsa ha experimentat diverses fases, depenent del règim polític vigent en cada moment i de la ideologia dels governants. I una de les etapes més estudiades i més interessants per a l'estudi de l'exercici professional del periodista ha sigut sempre el règim franquista. En els anys precedents al franquisme, i més en concret durant la II República, es va viure un dels períodes amb major llibertat d'expressió en la història recent, que es va veure plasmat en el creixement de la difusió de la premsa i en el seu pluralisme. Però durant la II República també es va accentuar l'enfrontament de les dues Espanyes", amb dues ideologies totalment contraposades, que anticiparia la Guerra Civil.

L'estudi que s'ha fet en aquest treball de les ideologies d'aquests dos "bàndols" en referència a la llibertat d'expressió i a la llibertat d'impremta i al control de la premsa, i el triomf d'una d'aquestes ideologies ajudarà a entendre el perquè de les normatives implantades durant el règim franquista per a assegurar el control de la premsa a Espanya. Després d'això s'analitzarà com la restricció de les llibertats durant el règim franquista va afectar a la societat en general, al món de la cultura, al dret a exercir la professió periodística i al dret a la informació lliure dels ciutadans.

Així, la pregunta principal que motiva aquesta dissertació és: Com va afectar el control de la premsa que va implantar el règim franquista a Espanya al reconeixement del dret a la informació i a l'exercici del periodista?

Crec que aquesta pregunta, a més a més de ser interessant per si sola, i com s'ha detallat anteriorment, per ser el període de la dictadura franquista un dels períodes amb majors restriccions per a l'exercici del periodisme, és interessant en un moment com l'actual. Fa uns anys que es qüestiona l'estat de la llibertat de premsa a Espanya després de diversos estudis d'instituts i organitzacions com "Reporteros sin Fronteras"¹ o el "International Press Institute"² que assegurin el deteriorament d'aquest dret en el nostre Estat. Salvant

¹ Vilajoana Alejandre, Sandra (2015). "La libertad de prensa en España". Revista de los Estudios de Ciencias de la Información y la Comunicación. [article]. COMeIN. Estudios de Ciencias de la Información y de la Comunicación de la UOC, y Comunicación Digital (Área de Comunicación). [Data de consulta: 11.03.2016]

<<http://www.uoc.edu/divulgacio/comein/es/numero43/articles/Article-Sandra-Vilajoana-Alejandre.html>>
ISSN: 2014-2226

² Diario Público (2015). "Ghana y Namibia superan a España en libertad de prensa". Diario Público. [article]. Secció Internacional. Display Connectors, S.L. [Data de consulta: 12.03.2016]

<<http://www.publico.es/internacional/ghana-y-namibia-superan-espana.html>>

les distàncies, aquest qüestionament de la pràctica de la llibertat de premsa als mitjans espanyols en l'actualitat podria remetre al segrest de la llibertat de premsa durant la dictadura franquista.

Objectius generals i específics

La fita principal que es vol aconseguir amb aquesta dissertació és emetre un veredicte sobre com el control de la premsa que va exercir el règim franquista a Espanya va afectar al reconeixement al dret a la informació i a l'exercici lliure del periodisme.

Els objectius generals de la dissertació són, per una part analitzar el context polític que va condicionar l'aplicació de la llibertat de premsa a la pràctica durant el franquisme, i per una altra definir i diferenciar les diferents etapes de la dictadura segons el major o menor control en el lliure exercici de la professió periodística.

En quant als objectius específics que es volen aconseguir són entendre el perquè de l'evolució del control de la premsa a Espanya en cada etapa del franquisme, i alhora establir una comparativa entre com el franquisme va afectar a l'exercici professional del periodisme, en comparació amb els antecedents en aquesta matèria a Espanya.

1.METODOLOGIA I PLA DE TREBALL

El pla de treball per a l'elaboració d'aquesta dissertació s'ha plantejat en tres fases: recerca, anàlisi i selecció, tot partint d'una metodologia basada en l'estudi d'obres d'investigadors que han estudiat la censura, la restricció de les llibertats d'expressió i de premsa, i el control de la informació durant el franquisme. La recerca, anàlisi i selecció d'idees principals d'aquestes obres especialitzades en l'àmbit temàtic d'aquesta dissertació s'ha combinat amb la recerca de normatives legals en l'àmbit de la premsa i la informació aprovades durant el període franquista, per tal de contextualitzar i comprendre l'evolució del control de la premsa en aquesta etapa de la història d'Espanya.

Per a complementar, i alhora entendre l'origen i el perquè d'aquest control de la premsa i les informacions durant el franquisme, la recerca, anàlisi i selecció s'ha ampliat a etapes històriques anteriors al franquisme per tal d'abastar també els antecedents que van ocasionar l'estrict control de la premsa durant la dictadura franquista i el segrest de la llibertat d'informació. Això ha permès entrar en detall en les bases ideològiques que van inspirar les normatives que van regir la premsa durant el franquisme (principalment el decret-llei de 1938 i la llei de Premsa de 1966) i establir una comparativa entre la situació de control de la premsa durant el franquisme i la situació de la premsa (en llibertat o amb restriccions) en els períodes anteriors, i des del reconeixement de la llibertat de premsa en la Constitució de 1808.

Així, la delimitació temporal del període analitzat ha marcat l'estructura plantejada dins del desenvolupament d'aquest treball, en que es poden diferenciar dos apartats principals:

-en el primer dels apartats ("La llibertat de Premsa a Espanya: antecedents") es fa una introducció a la llibertat de premsa a Espanya des del seu reconeixement com a dret a 1808 i la seva ratificació en la Constitució de Cadis de 1812, i s'analitza l'impacte que sobre aquest reconeixement va tenir la confrontació de dues ideologies contraposades enfront el dret a la llibertat de premsa.

Posteriorment es fa un repàs a l'exercici de la llibertat de premsa durant el s.XIX i XX fins a l'inici de la dictadura franquista, diferenciant tres etapes: el període comprés entre 1810-1875, en les primeres dècades des de la materialització de la llibertat de premsa, el període entre 1875 i 1931, en que es van implantar importants restriccions a la llibertat de premsa una vegada es va restaurar la monarquia borbònica, i el període entre 1931-1936, amb el retorn de la llibertat de premsa gràcies a la II República.

-en el segon apartat ("El segrest de la llibertat de premsa sota el franquisme") es desenvolupa de manera extensa l'anàlisi del control de la premsa durant el franquisme, amb quatre subapartats.

En el primer subapartat ("El règim paternalista de control de la informació durant la guerra civil i el primer franquisme (1936-1951)") es detalla el control de la premsa durant el conflicte i la primera etapa del franquisme amb un clar caire

paternalista i protector del règim, i la seva vinculació amb la ideologia reaccionaria del s.XIX i amb la ideologia fascista, i s'analitzen les implicacions del decret-llei de premsa de 1938

(amb la idea clau de la premsa com a "institució nacional" i d'una nova norma: "El fuero de los Españoles").

En el segon subapartat ("Una certa apertura en el control de la informació (1951-1975)") s'entra en detall en les conseqüències que va tenir per al sector de la premsa la creació del nou Ministeri d'Informació, i l'aprovació de la nova llei de premsa 1966 (amb la idea clau de la premsa com a "institució privada") i la reforma del Codi Penal.

Ja en el tercer subapartat ("Tractament de la informació i la premsa durant el franquisme") s'estudien els condicionaments que van tenir els professionals del sector per a exercir durant el franquisme, amb la burocràcia dels organismes competents (Ministeris, Direcció de Premsa i Delegacions de Premsa), i s'analitzen els mecanismes de control de la informació (censura prèvia i censura delegada) i els mètodes de control de la informació (consignes, advertències i expedients).

En el quart i últim subapartat ("L'exercici del periodista durant el franquisme") s'entra en detall en la figura cabdal del director de l'empresa periodística durant el franquisme, s'introdueix el Registre Oficial de Periodistes, l'organisme de l'Escola Oficial de Periodisme i l'Estatut de la professió que van condicionar de forma important el treball dels professionals de la premsa durant aquesta etapa, i les figures del Jurat d'honor i del Jurat d'Ética Professional. Finalment es fa un repàs a les actuacions d'alguns periodistes que van fer front a aquestes restriccions.

2.MARC TEÒRIC

2.1.Autors principals i obres més destacades

Els principals referents teòrics que s'han utilitzat per analitzar l'estat del control de la premsa durant el franquisme i emetre un veredicta a la pregunta que motiva la dissertació són obres d'investigadors especialitzats en la matèria i professionals del periodisme com per exemple Justino Sinova, Eduardo Ruiz Bautista, Manuel Fernández Areal, Antonio Checa Godoy i Narcís-Jordi Aragó. Tots ells han tractat l'àmbit temàtic de la llibertat de premsa a Espanya en diferents etapes de la seva història, i en major o menor mesura han estudiat els condicionaments que va suposar el control de la premsa en l'exercici de la professió periodística durant el règim franquista.

A destacar les obres *La libertad de prensa en España (1938-1971)* i *El control de la prensa en España* de Manuel Fernández Areal, *Tiempo de censura: La represión editorial durante el franquismo* d'Eduardo Ruiz Bautista (coordinador) i *La censura de prensa durante el franquismo* de Justino Sinova Garrido, que han centrat aquesta dissertació, amb la consulta complementària de moltes altres obres, i tractats i lleis sobre l'àmbit de la regulació del dret a la llibertat de premsa per a contextualitzar l'objecte d'estudi.

En *La libertad de prensa en España (1938-1971)*³, Fernández Areal fa un extens anàlisi dels mecanismes de control de la informació que van estar vigents durant gairebé tot el franquisme, amb especial atenció a les regulacions del decret-llei de premsa de 1938 primer, i a

³ Fernández Areal, Manuel (1971). *La libertad de prensa en España (1938-1971)*. Madrid : Editorial Cuadernos para el Dialogo, S.A. Edicusa (Col·lecció <<Cuestiones Españolas>>, nº 11).

la llei de Premsa de 1966 més endavant. Respecte a la primera normativa, l'autor entra en detall sobre els antecedents i la ideologia que van inspirar aquesta norma i analitza els condicionaments que per al periodista va suposar aquesta llei promulgada en plena guerra.

Tal com recull Fernández Areal en la seva obra, el que seria ministre d'Informació i Turisme entre 1951-1962, Gabriel Arias-Salgado, definia així el paper de la premsa en els anys de guerra: "España está en guerra y el periódico no puede ser concebido sino como un soldado más". L'autor plasma com, amb arguments com aquests, el règim triomfant després de la guerra va intentar demostrar la conveniència de la censura prèvia predominant durant la vigència de la llei de 1938. Posteriorment, Fernández Areal explica l'evolució que es va produir fins a la promulgació de la llei de 1966, i com aquesta va suposar una certa apertura en el control de la premsa a Espanya, a més a més de fer un repàs als riscos que comportava la professió periodística en els anys de la dictadura.

Igual d'interessant es l'obra del mateix autor *El control de la prensa en España*⁴, en que Fernández Areal centra el seu objecte d'estudi en els antecedents de la ideologia "reaccionaria" que ha marcat predominantment les restriccions a la llibertat de premsa (i d'expressió) desde principis del s.XIX i fins a finals de la dècada dels 60 del s.XX a Espanya. A partir d'aquí, l'autor detalla com aquesta ideologia, que fins el moment s'havia estés per països europeus com França, comença a guanyar adeptes també a Espanya durant la primera meitat del s.XIX, i com marcarà la dualitat d'ideologies enfront la llibertat d'expressió i la llibertat de premsa, i l'estrict control de la informació.

⁴ Fernández Areal, Manuel (1973). *El control de la prensa en España*. Madrid: Guadiana de Publicaciones S.A.,

Per a l'elaboració d'aquesta dissertació s'ha prestat una especial atenció als capítols referents als antecedents d'aquesta ideologia com a base de la ideologia del règim franquista, i al seu impacte en les restriccions de la llibertat de premsa durant el s.XIX i el XX fins a la guerra Civil.

En *Tiempo de censura. La represión editorial durante el franquismo*⁵, Eduardo Ruiz Bautista (coordinador de l'obra) es centra en analitzar com la censura implantada durant la dictadura va afectar a la lliure circulació de llibres, i en general al sector editorial. La primera part d'aquesta obra és la que ha servit per a documentar part d'aquesta dissertació. En aquesta primera part, l'autor detalla com es va començar a aplicar l'estricta censura en llibres i publicacions fins arribar a una situació de represió editorial que va afectar de manera molt important a autors, periodistes i molts professionals relacionats. Ruiz Bautista parteix dels anys de la guerra civil per a explicar com aquesta voluntat de censura prèvia es va mantenir durant la primera etapa del franquisme, denominada popularment com a Etapa "azul" (1939-1945), i en plena consolidació de la dictadura (1945-1966), i com va evolucionar després de l'aprovació de la Llei de Premsa i Impremta de 1966.

Per una altra part, Justino Sinova, en *La censura de Prensa durante el franquismo*⁶, es centra en el període 1936-1951, i entre altres, fa un repàs als conceptes primordials d'informació, premsa o censura, per tal d'entendre la posició del règim franquista enfront el periodisme, per a després estudiar en detall les fases del control de l'informació,

⁵ Ruiz Bautista, Eduardo; Andrés de Blas, José; Muñoz Soro, Javier; Moreno Cantano, Antonio César; Andrés, Gabriel; Lázaro, Alberto; Camus, Carmen; Gómez Castro, Cristina (2008). *Tiempo de censura. La represión editorial durante el franquismo*. Ruiz Bautista, Eduardo (coord.). Madrid: Ediciones Trea S.L.

⁶ Sinova, Justino (1989). *La censura de Prensa durante el franquismo* (segona edició). Madrid: Espasa Calpe S.A.

que l'autor diferencia en 4 etapes liderades per diferents figures del règim. Sinova fa també en aquesta obra un anàlisi dels procediments de control utilitzats durant la dictadura, amb especial atenció alsensors i la pràctica de la censura, i a les consignes, amb detall i exemples d'aquests tipus de procediments.

2.2.La llibertat de premsa: definició i contextualització

La llibertat de premsa és, segons la UNESCO⁷, un element central del dret més ampli que representa la llibertat d'expressió. L'objectiu de la premsa és definit per aquest organisme com el d'informar de forma contextualitzada sobre els temes rellevants per a tots els ciutadans i ciutadanes, i destaca que és fonamental que aquesta tasca es pugui exercir amb llibertat. Entre les amenaces a la llibertat de premsa, l'UNESCO destaca les censures directes a través de lleis que no respecten els estàndards internacionals, la concentració dels mitjans, la violència contra mitjans i periodistes, l'impunitat en els crims contra aquests, la violència digital o l'autocensura.

Aquest organisme té entre els seus rols garantir i profunditzar en la llibertat de premsa. De fet, desde 1993 el 3 de maig es celebra el Día Mundial de la Llibertat de Premsa amb el qual es pretén celebrar els principis fonamentals d'aquest dret però també evaluar l'estat de la llibertat de premsa en el món, defensar la independència dels mitjans de comunicació i retre homenatge als periodistes que han perdut la vida exercint el seu treball.

⁷ Oficina de la UNESCO en Montevideo. (2016). Libertad de Prensa. [Sección Comunicación e Información- Libertad de Expresión (article)]. Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura (UNESCO). [Data de consulta: 08-04-2016] <www.unesco.org/new/es/office-in-montevideo/comunicacion-e-informacion/libertad-de-expresion/libertad-de-prensa/>

Aquest reconeixement té el seu origen en la Declaració Universal dels Drets Humans (DUDH), declaració que va ser aprovada el 1948. En concret, en l'article 19 de la DUDH⁸ es detalla el dret a la llibertat d'expressió i d'informació de la següent manera:

"Artículo 19

Todo individuo tiene derecho a la libertad de opinión y de expresión; este derecho incluye el de no ser molestado a causa de sus opiniones, el de investigar y recibir informaciones y opiniones, y el de difundirlas, sin limitación de fronteras, por cualquier medio de expresión."

Tal com es detallava en la definició de la UNESCO, i com resulta lògic per ser l'UNESCO l'Oficina de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura, el dret a la llibertat de premsa s'inclou dins del dret universal a la llibertat d'expressió. Així, d'igual manera que tot individu té dret a la llibertat d'opinió i d'expressió, també té dret a rebre informacions i opinions sense límit de fronteres i a través de qualsevol mitjà d'expressió.

Com es recull al lloc web de la DUDH abans referenciada, la Declaració va suposar el primer reconeixement universal dels drets bàsics i les llibertats fonamentals inherents a tots els éssers humans, inalienables i aplicables en igual mesura a totes les persones, i contempla que tots i cadascun de nosaltres hem nascut lliures i amb igualtat de dignitat i de drets. A més a més es considerada com el fonament de multitud de normes internacionals sobre drets humans, tractats internacionals vinculants, convencions regionals i projectes

⁸ Organización de las Naciones Unidas. (2016). Declaración Universal de los Derechos Humanos. (2016). [Sección Servicios de Internet. Departament d'Informació Pública de les Nacions Unides]. [Data de consulta: 09-04-2016] <www.un.org/es/documents/udhr/>

de llei nacionals de drets humans i disposicions constitucionals, a més a més de ser una inspiració en casos de conflicte, repressió, o en la lluita contra les injustícies. Pactes signats més endavant, com el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, i el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals de 1976 han desenvolupat drets ja reconeguts a la DUDH, entre ells la llibertat d'expressió i el dret a la informació. Tots tres constitueixen la Carta Internacional de Drets Humans.

A tenir en compte també que tal com es detalla en les consideracions de l'Organització de les Nacions Unides al respecte de la Declaració Universal dels Drets Humans, a través de la ratificació de tractats internacionals de drets humans com els abans esmentats, els governs es comprometen a posar en pràctica mesures i lleis nacionals compatibles amb els deures i obligacions presents en aquests tractats. Així, el dret intern de cada país proporciona la protecció jurídica dels drets humans garantits en el dret internacional, i sempre que el dret intern no pugui protegir les possibles violacions de drets humans, existeixen mecanismes i procediments a escala internacional per atendre les denúncies amb la finalitat última de vetllar pel respecte, aplicació i compliment de les normatives internacionals en aquesta matèria.

Pel que fa a la presència d'Espanya en tractats, convenis i declaracions relacionades amb els drets humans, l'ONU va mantenir el veto sobre l'entrada d'Espanya a l'organització desde 1946, en part justificat per la col·laboració d'Espanya amb el règim nazi d'Alemanya, per la qual cosa Espanya no va ratificar la Declaració Universal dels Drets Humans. Més tard, al 1955, el consell de les Nacions Unides va aixecar aquest veto sobre Espanya i es va produir

el tant esperat ingrés a l'ONU⁹, motivat per la opinió sostinguda d'alguns països liderats pels EUA de que Espanya era un aliat estratègic en la lluita contra el bloc soviètic en plena Guerra Freda. Tot i així, van ser molts els estats que van mantenir l'hostilitat envers la política d'Espanya i les mancances en matèria de llibertats que van seguir presents fins al final del règim franquista.

Ja en plena transició, el 1977, van ser ratificats per Espanya el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, i el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals¹⁰, que com s'ha comentat anteriorment, juntament amb la DUDH constitueixen la Carta de Drets Humans. En paral·lel s'estava preparant la redacció de la Constitució Espanyola de 1978 que, ja sí, reconeixia els drets a la llibertat d'expressió i de premsa en l'article 20 de la Carta Magna, amb el següent text¹¹:

"Artículo 20

1. Se reconocen y protegen los derechos:

a) A expresar y difundir libremente los pensamientos, ideas y opiniones mediante la palabra, el escrito o cualquier otro medio de reproducción.

b) A la producción y creación literaria, artística, científica y técnica.

c) A la libertad de cátedra.

⁹Martín Alarcón, Julio (2014). El repudio internacional, el fin del aislamiento y el ingreso en la ONU [Sección Franquismo]. Diario El Mundo. Unidad Editorial Información General S.LU. [Data de consulta: 13-04-2016]

<www.elmundo.es/la-aventura-de-la-historia/2014/10/16/543fa199e2704e63458b4583.html>

¹⁰ Oficina del Alto Comisionado para Derechos Humanos (2016) - Estado de ratificación para España [Derechos humanos por país]. Organización de las Naciones Unidas . [Data de consulta: 12-04-2016] <tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=163&Lang=SP>

¹¹ Constitución Española de 1978. *Boletín Oficial del Estado (BOE)*, <<BOE>> núm. 311 de 29 de desembre de 1978, <www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229&p=20110927&tn=1>

d) A comunicar o recibir libremente información veraz por cualquier medio de difusión. La ley regulará el derecho a la cláusula de conciencia y al secreto profesional en el ejercicio de estas libertades.

2. El ejercicio de estos derechos no puede restringirse mediante ningún tipo de censura previa.

3. La ley regulará la organización y el control parlamentario de los medios de comunicación social dependientes del Estado o de cualquier ente público y garantizará el acceso a dichos medios de los grupos sociales y políticos significativos, respetando el pluralismo de la sociedad y de las diversas lenguas de España.

4. Estas libertades tienen su límite en el respeto a los derechos reconocidos en este Título, en los preceptos de las leyes que lo desarrollen y, especialmente, en el derecho al honor, a la intimidad, a la propia imagen y a la protección de la juventud y de la infancia.

5. Sólo podrá acordarse el secuestro de publicaciones, grabaciones y otros medios de información en virtud de resolución judicial."

Per tant, no va ser fins a l'arribada de la democràcia, amb el procés de transició política, quan es va poder desplegar àmpliament el reconeixement dels drets i les llibertats dels espanyols, després de gairebé 40 anys. És en la Constitució de la nova democràcia on es plasmen obertament els drets a expressar i difondre lliurement pensaments, idees, i opinions, a produir i crear de forma lliure, i a comunicar o rebre lliurement informació veraç, amb especial menció a la regulació de la clàusula de consciència i al secret professional.

A ressaltar els punts 2 a 5 d'aquest article 20 de la Constitució en que es garanteix, entre altres, que no es produirà cap tipus de censura en l'exercici del dret a la informació, que es respectarà el pluralisme en l'accés dels grups socials i polítics als mitjans de comunicació depenents de l'Estat, i que únicament es produirà el segrest de mitjans d'informació en virtut de resolucions judicials.

2.3. Les lleis de premsa a Espanya

Des del reconeixement del dret a la llibertat de premsa a Espanya el 1808 (i la seva posterior ratificació en la Constitució de Cadis de 1812) són diverses les lleis de premsa que s'han aprovat, tenint en compte que la història d'Espanya en el s.XIX i la primera meitat del XX es va caracteritzar per una alternança entre períodes democràtics i d'altres no democràtics amb restriccions de les llibertats reconegudes als ciutadans, en alguns casos restriccions greus.

Així, podem trobar promulgacions de lleis de premsa durant la Restauració borbònica (1875-1931) i durant la guerra civil i la dictadura franquista (1936-1975) amb la finalitat de regular o restringir l'exercici lliure de la llibertat de premsa. En canvi, en períodes com la II República (1931-1936) la llibertat d'expressió i de premsa ja estaven reconegudes i garantides en la Constitució.

Tot i que les legislacions de premsa més importants, i en especial les referents al període de la dictadura franquista s'analitzaran més en detall en els pròxims apartats d'aquest treball, a mode de resum, les lleis i decrets de premsa més rellevants aprovats entre 1808 i 1975 van ser:

- decret-llei d'Impremta de 19 de març de 1812
- lleis de Premsa de 22 d'octubre de 1820
- reglament d'Impremta de 4 de gener de 1834
- reial decret de Premsa de 23 d'octubre de 1868
- lleis d'Impremta de 7 de gener de 1879
- lleis d'Impremta de 1883
- decret-llei de Premsa de 22 d'abril de 1938
- lleis 14/1966, de 18 de març, de Premsa i Impremta

Tal com detalla Jose Ignacio Bel Mallén en el seu treball *La libertad de expresión en los textos constitucionales españoles*¹², els textos constitucionals espanyols van començar per recollir el dret a la llibertat d'expressió com una concessió de l'Estat per a posteriorment incorporar-ho a la Constitució com un dret natural del ciutadà. En aquest treball es manifesta com ja en la Constitució de Bayona de 1808 aquest dret es contemplava com una concessió, i com a tal, s'establia que *"dos años después de haberse ejecutado enteramente esta Constitución, se establecerá la libertad de la imprenta. Para organizarla se publicará una ley hecha en Cortes"*, amb una clara vocació de regulació d'aquestes llibertats. Posteriorment, en la Constitució de 1812 s'adverteix l'influència de la *Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà* de 1789, tendència imperant en tot Europa, i ja es reconeix que *"todos los españoles tienen libertad de escribir, imprimir y publicar sus ideas políticas, sin necesidad de licencia, revisión y aprobación alguna anterior a la publicación, bajo las restricciones y responsabilidades que establezcan las leyes"*. Aquest article va suposar una revolució en el que respecta al reconeixement d'un autèntic dret a la informació.

Després d'aquest inici tant prometedor, l'evolució del reconeixement del dret a la llibertat de premsa a Espanya, durant el s. XIX i XX va viure una història d'alts i baixos fins arribar a l'estricta control de la premsa de la dictadura franquista.

¹² Bel Mallén, Jose Ignacio (2011). *La libertad de expresión en los textos constitucionales españoles* [revista]. Publicat a Biblioteca Digital Universidad Complutense de Madrid [Data de consulta 10-05-2016]
<http://web.archive.org/web/20111106124533/http://www.ucm.es/BUCM/revistas/inf/02104210/articulos/DCIN9090110023A.PDF>

3. LA LLIBERTAT DE PREMSA A ESPANYA:

ANTECEDENTS

L'estrict control de la Prensa i les informacions durant la dictadura franquista té el seu origen en la ideologia que va caracteritzar al règim polític d'aquesta etapa històrica. Però per entendre el perquè d'aquesta ideologia i perquè es va arribar fins a aquest punt és necessari fer un repàs als principis ideològics que van posar les bases de les regulacions de premsa durant el s.XIX i les primeres dècades del s.XX., i que van caracteritzar l'evolució fins a les legislacions de premsa que van regir durant el franquisme.

Per a començar aquest repàs cal contextualitzar còm es va aconseguir el reconeixement del dret a la llibertat de premsa a Espanya a principis del s.XIX.

3.1.Reconeixement de la llibertat de Premsa com a dret a Espanya

Tal com s'ha detallat en l'apartat anterior, si ens remuntem a la Constitució de Bayona de 1808 ens trobem amb el primer

reconeixement del dret a la llibertat de Premsa a Espanya. En l'article 39 d' aquest text s'establia per primera vegada que:

"Toca al Senado velar por la conservación de la libertad individual y de la libertad de imprenta, luego que ésta última se establezca por ley, como se previene después"

i en el seu article 145:

"Dos años después de haberse ejecutado enteramente esta Constitución se establecerá la libertad de la imprenta. Para organizarla se publicará una ley hecha en Cortes"

Així, el 1810 es va aprovar en les les Corts de Cadis, i segons el previst, un decret d'Imprenta que dos anys més tard, el 19 de març de 1812 es convertiria en la primera Llei d'Imprenta d'Espanya. Aquesta primera llei reguladora establia que:

"todos los cuerpos y personas particulares tienen libertad de escribir, imprimir y publicar sus ideas políticas, sin necesidad de licencia, revisión o aprobación alguna anteriores a la publicación"

el que significava que s'abolien els Jutjats d'imprenta i la censura de les obres polítiques prèvies a la seva impressió, que fins el moment havien estat vigents a Espanya.

3.2. Ideologies contraposades enfront la llibertat de Premsa

A partir de la Revolució francesa, la història de la Premsa a Europa i Espanya va ser la història de la lluita entre dues ideologies: la que, inspirada en els principis liberals tractava d'establir i proclamar en les Constitucions successives la llibertat per escriure i difondre, i aconseguir l'abolició de la censura prèvia, i la que buscava reglamentar la llibertat de premsa a través de lleis i altres normes, per a retallar aquest dret, fins a deixar-lo en alguns casos limitat i condicionat.

Així, es pot distingir entre ideologies liberals (a favor de la llibertat de premsa plena) i ideologies reaccionàries (a favor de la reglamentació de la llibertat de premsa per a limitar i condicionar aquest dret). Dins de les ideologies reaccionàries, les anteriors a la Revolució francesa es poden denominar com a fisiocràtiques i es troben molt pròximes al despotisme il·lustrat, a la voluntat de "liberalitzar l'Estat" sense tenir en compte la divisió de poders ni la democràcia constituïda per la voluntat general de la ciutadania.

Aquesta ideologia parteix d'uns principis en que es considera que existeix un "ordre natural" o "constitució essencial" de les nacions que coincideix amb l'ordre "correcte i desitjat per Déu", i que ha de configurar l'ordre social mitjançant un ordre de drets i deures recíprocs basats en la propietat i la llibertat. Així, els partidaris d'aquesta ideologia consideren que l'ordre social pot o no coincidir amb el natural, que tot i ser evident per a les classes il·lustrades no ho és per a la gran majoria de la població per l'"influència del mal i la seva ignorància". Es considera també que per aconseguir aquesta coincidència entre ordre social i ordre natural, el monarca, com a "únic i suprem poder polític" ha d'imposar políticament aquesta evidència única que és "el millor camí" per al país, i que el poble no pot participar en el govern per la seva "ignorància i manca d'interessos econòmics, fonament de l'acció política". Es considera així que el monarca té les facultats de regenerar i desenvolupar el seu regne, i a la vegada és una figura de "poder moderador providencial", i qui millor pot interpretar les necessitats reals del seu poble.

Les idees abans detallades, i predominants a França a finals del s.XVIII i principis del s.XIX, tenien el seu reflex a Espanya a principis del XIX, de manera que es detecta una confrontació entre els

partidaris de l'antic règim i els defensors del Dret nou, que van lluitar pel reconeixement sincer i ple de les llibertats de Dret natural, considerades pels partidaris de l'antic règim com a "llibertats de perdició". També va ser objecte de debat el problema de la sobirania i la seva atribució a la Nació o al príncep, i la qüestió referent a l'atribució del poder polític al poble.

Després de la Revolució francesa es va identificar a Espanya una ideologia similar a les examinades a França: un poder fort, dret diví del príncep, certes concessions al nou Dret, acceptació (aparent) d'una certa participació del poble en el Poder (a mode consultiu), por a la llibertat autèntica, i rebuig a la democràcia. Tot encaminat a evitar la difusió de les noves idees que tractaven d'alçar a l'home a una situació més digna en la societat jerarquizada.

Aquesta ideologia va recórrer en temps del regnat abosolutista de Fernando VII als mites de la "conspiració universal contra la monarquia" i del rei com a "pare de la Patria, defensor de l'Església i patrocinador de les <<autèntiques llibertats>>" per evitar l'avenç de l'ideologia liberal, considerant tota alteració al règim absolutista com un atac de destrucció contra el bé. Així, els partidaris d'aquesta ideologia es caracteritzaven en molts casos per ser partidaris i grans defensors de la monarquia, però també per ser la seva gran religiositat. Molts dels defensors d'aquesta ideologia es referien al Rei i a les Corts com a "copartícips" de la sobirania, que era considerada una peça clau de la "constitució interna" espanyola, i un "sentir nacional" d'origen natural, que substituïa la voluntat humana per la divina, mentre que a la vegada hi havia un afany per confondre política i religió, i per tenir a Déu com un partidari més, qualificat i excepcional, de la seva postura. A més a més, aquests principis del

reaccionarisme eren, en el cas espanyol, defensats com a principis castissos, propis de la nació espanyola.

Per contra, es considerava com insensata la voluntat d'algunes persones per expressar-se lliurement, es tenia por a la diversitat d'opinions, a la manifestació de criteris diferents als ortodoxos, i tot plegat es va transformar en un atac a la institució del Parlament i al lliure lloc democràtic, que s'entenien com un "mitjà eficaç per a dividir el que estava unit". Aquests pensaments es van estendre a Espanya en els anys successius i com s'analitzarà detalladament més endavant en aquest treball, son notes inspiradores de la legislació de Premsa que regirà el període objecte d'estudi en aquesta dissertació.

3.3.L'exercici de la llibertat de premsa durant el s.XIX i XX:

3.3.1.El dret a la llibertat d'expressió i la llibertat d'impremta en el període 1810-1875

Tot i que el primer reglament de premsa es va aprovar el 1810 i es va convertir en llei el 1812, l'autèntica primera llei de Premsa a Espanya va arribar el 1820, on es tipificaven per primera vegada els delictes d'impremta i es recollia el principi general de la llibertat (*"todo español tiene derecho a imprimir y publicar sus pensamientos sin necesidad de previa censura"*).

Durant el regnat d'Isabel II (1833-1868) es van aprovar diferents disposicions restrictives de la llibertat de Premsa, entre les que destaca el reglament de censura de 1834, que establí en el seu article 1 que *"no podrá publicarse periódico alguno, como no sea técnico u otro que trate de artes, ciencias naturales o literatura, sin*

expresa licencia expedida por el Ministerio de lo Exterior". Aquesta etapa es va caracteritzar per l'inclinació de la balança depenent si governaven els defensors de la plena llibertat de premsa o els partidaris de restringir aquesta plena llibertat amb l'aprovació de lleis i reglaments, amb l'excusa de protegir al poble de "tota corrupció".

Ja finalitzada aquesta etapa, cal ressaltar el reial decret de Premsa de 23 d'octubre de 1868, en ple Sexenni Revolucionari (1868-1873), en que es recull en el seu pràmbul que el dret reconegut des de principis del s.XIX a tots els espanyols per a imprimir i publicar les seves idees sense prèvia censura, i que s'havia anat consignat en les Constitucions posteriors, s'havia anat minvant per les clàusules reglamentaries fins a diluir la seva essència per a oprimir al poble. En l'article 1 d'aquest decret s'estableix també que:

"todos los ciudadanos tienen derecho a emitir libremente sus pensamientos por medio de la imprenta, sin sujeción a censuras ni a ningún otro requisito previo"

mentre que en l'article 2 es contempla l'eliminació de les jurisdiccions especials en matèria d'impremta, a l'establir que els delictes que es produeixin per mitjà de l'impremta quedin subjectes pel Codi Penal, i la supressió del Jutjat espeical d'Impremta.

3.3.2.La restricció de la llibertat de premsa durant la Restauració Borbònica: 1875-1931

Amb la Restauració borbònica i després del Sexenni Revolucionari (1868-1873) i de la Primera República (1873-1874) es torna a imposar l'ideologia reaccionaria i en 1879 s'aprova una nova llei de Premsa justificada pel desig de salvaguardar el règim restaurat, el que va suposar retrocedir en el reconeixement del dret dels ciutadans a la lliure expressió de les seves idees i a la lliure obtenció d'informacions. Anys després, el juny de 1883 es va aprovar una nova llei de Premsa (Llei de Policia i Impremta) que va suposar un gir important en la regulació de la Premsa des de la Restauració borbònica. Aquesta nova norma va ser un exemple de progresisme i retorn al reconeixement ple de la llibertat de premsa.

Ja finalitzant el segle, a partir de la pèrdua de les últimes colònies espanyoles a 1898, i a conseqüència també de la crisi de la Restauració monàrquica, sorgeix la idea comú en molts espanyols de regenerar Espanya (és l'anomenat "regeneracionisme espanyol") que suposava una crítica al règim sorgit de la Restauració, i que es va veure plasmada en una actitud radical caracteritzada pel antiparlamentarisme i la crítica als partits polítics. Aquest regeneracionisme va desembocar així en la voluntat d'aconseguir un poder fort "com el que el país necessita" i del que havien de sorgir normes fortes, totalitàries, encaminades a "redreçar la nació per camins de disciplina".

Aquesta evolució de la tesis del reaccionarisme espanyol va seguir vigent fins a la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) i va configurar de forma important les bases de la reglamentació de la

Premsa espanyola. Per a molts autors de diferent tendència, la dictadura era la solució inevitable en la política espanyola del moment, amb el dictador com "ànima del poble" i basada en el tradicionalisme espanyol, resumit en els següents principis:

- la religió com un element central de la tradició nacional.
- la nació com una institució històrica.
- l'existència d'una Constitució nacional interna no escrita.
- la consideració de la voluntat de generacions pasades i dels drets de les futures, en oposició al canvi bruscat i radical de les institucions fonamentals.
- la monarquia moderada com una institució fonamental.
- els fonaments dels títols del monarca en la Constitució.
- la defensa dels òrgans suprems moderadors d'autoritat i eficàcia que comparteixen (sense minvar) el poder legislatiu amb el monarca.
- tot el s.XIX forma part de la tradició nacional, i les institucions creades són els fonaments de l'organització política.

A més d'aquests principis inspiradors de la dictadura "desitjada", la dictadura suposava un no als partits polítics, al parlamentarisme, a la revolució i a la llibertat de premsa. I en concret, la dictadura de Primo de Rivera va suposar un paternalisme que va retornar el vell despotisme il·lustrat, un règim basat en un gran partit nacional de dretes que va governar en exclusiva d'acord a una "constitució interna" nacional. Durant la dictadura no es va formular cap llei reguladora de la Premsa però sí es va seguir un ús excessiu de "notes oficiosas" propi de la censura prèvia, i es van produir consultes i dictamins sobre la reglamentació de la Premsa.

3.3.3.El retorn de la llibertat de premsa durant la II República: 1931-1936

Després de la dictadura, el 1930, ens trobem amb dues posicions confrontades en la societat espanyola: els que creien en el retorn a la Constitució de 1976, suspesa durant la dictadura de Primo de Rivera, i en la continuïtat de la "normalitat política", i els que creien que l'antiga Constitució de 1976 era il·legal en la situació actual. Ens trobem doncs amb un enfrontament entre els sectors considerats de dretes, amb actitud defensiva i disposats a passar a l'atac, i el sector d'ultraesquerra, reforçat per la caiguda del dictador i els errors del govern que el va substituir provisionalment.

En aquesta situació es va emetre la circular de 18-IX de 1930 del Tribunal Suprem que recordava les penes previstes pel Codi Penal per a determinats delictes comesos a través de la Premsa, davant del canvi de situació de la Premsa per passar de la censura prèvia de la dictadura de Primo de Rivera a la normalitat constitucional de "lliure expressió", i que feia especial menció a que l'única llei aplicable en aquests casos era la llei ordinària.

L'arribada de la República el 1931 va suposar, a efectes de llibertat de Premsa, una major accentuació en els drets reconeguts per l'anterior Constitució, i reflectits en la nova Constitució Republicana, de la següent manera:

"toda persona tiene derecho a emitir libremente sus ideas y opiniones, valiéndose de cualquier medio de difusión, sin sujetarse a la previa censura.... En ningún caso podrá recogerse la edición de libros y periódicos sino en virtud de mandamiento de juez competente.... No podrá decretarse la supresión de ningún periódico, sino por sentencia firme".

Tot i això, aquest reconeixement va quedar suavitzat per la Llei de Defensa de la República i la Llei d'Ordre Públic que limitaven l'exercici complet de la llibertat de premsa reconeguda en la Constitució. En aquestes lleis es contemplaven les situacions de l'"estat de prevenció" i l'"estat d'alarma" com a dos estats d'excepció per a exercir de forma completa la llibertat de premsa.

Amb la caiguda de la dictadura de Primo de Rivera els partits polítics que havien estat adormits van renéixer a l'iniciar-se la República i amb ells la premsa pròpia de cadascun d'ells, tant d'ideologia conservadora, monàrquica i de dretes, com d'ideologia progressista, antimonàrquica i d'esquerres. Es va viure un dels moments de major explosió de partits de diferent índole tant per la dreta (partits monàrquics, tradicionalistes, centristes, conservadors) com per l'esquerra (partits antimonàrquics, obrers, socialistes, comunistes). La premsa d'aquest període es caracteritza, a més a més de per la politització, pel creixement en la difusió, la renovació estilística i tecnològica, el gran pluralisme i llibertat d'expressió tot i els daltabaixos polítics, i el sorgiment de noves publicacions.

En paral·lel als partits constitucionals partidaris de la República (independentment de dretes o esquerres), també es va formar una xarxa de premsa afí a sectors d'ideologia reaccionària en contra de la República. Dins d'aquesta ideologia, que com s'ha detallat en apartats anteriors, prové dels inicis del s. XIX, es poden distingir tres corrents: el corrent ultramonàrquica, el corrent a favor de la continuïtat del model de Primo de Rivera, i el corrent falangista, partidaria d'un règim totalitari basat en la tradició espanyola i oposada als partits polítics i al parlamentarisme. Donats els successos posteriors durant la Guerra Civil, s'explica el mantiment de la línia

ideològica tradicional falangista com a font inspiradora dels preceptes de les lleis de Premsa durant el franquisme.

Tot i que a l'entorn del 1930 la gran majoria de diaris s'afirmaven catòlics i independents, a partir d'aquell any, i més encara amb l'arribada de la República la situació política va portar a que cada publicació es posicionés segons una ideologia o una altra, a més a més de rebre més pressió dels partits polítics per a defensar els seus idearis i als seus candidats. En aquesta etapa s'observa una renovació periodística important en paral·lel a aquest procés de politització de la premsa, i per tant, de certa pèrdua d'independència. Aquest mateix procés de politització ocasionava que la premsa ideològica d'un sentit o d'un altre entrés en crisi en relació als triomfs o les derrotes electorals en cada bienni.

En la vigília de les eleccions de 1936, la tensió política i social va tenir també el reflex en la Premsa del moment, de manera que es va produir un auge de la premsa radical d'ambdós blocs ideològics com a reflex en el panorama periodístic de la radicalització de la societat espanyola.

La plena llibertat de premsa durant la República va significar també l'aparició de la premsa nacionalista i autonomista, especialment la lligada a partits nacionalistes vascos (PNV, Acción Nacionalista Vaca), catalans (ERC i Lliga Catalana) i gallecs.

Tot i que durant la II República no es van aprovar lleis reguladores de la Premsa, sí es va presentar un esborrany elaborat pel fundador de l'Associació Catòlica Nacional de Propagandistes (ACNP) i amb el suport de la Confereració Espanyola de Dretes Autònomes (CEDA), el

partit conservador majoritari durant la República, que va ser discutit el 1935 al Congrés dels Diputats, tot i que finalment no es va aprovar. Aquest esborrany incloïa, entre altres, un concepte de Premsa més ampliat, la consideració de l'empresa periodística com un tipus d'empresa especial i que com a tal s'havia de regular de forma especial, com una empresa "semipública" i "col·laboradora insubstituïble" del govern, i el control de l'autorització per a fundar noves publicacions amb la sol·licitud de dades sobre aquestes.

Aquest esborrany tenia com a objectiu, segons els propis promotors, "conciliar llibertat i autoritat per a superar l'excessiva llibertat ambient i el perill de l'estatisme". Els que s'oposaven no creien necessària una llei específica de Premsa per considerar suficients els preceptes del Codi Penal, i rebutjaven la concreció de normes per el compliment de la censura prèvia en els casos previstos, que es considerava que més que un limit a la llibertat de Premsa, era una negació de la mateixa.

4.EL SEGREST DE LA LLIBERTAT DE PREMSA SOTA EL FRANQUISME

4.1.El règim paternalista de control de la informació durant la guerra civil i el primer franquisme (1936-1951)

El període comprés entre 1936-1951 es va caracteritzar per una política de Premsa certament destructiva, que va acabar amb la informació i amb els diaris. Durant anys només van existir vehicles de propaganda al servei del poder polític. El control, que es va practicar d'un mode sorprenentment rigorós entorn als professionals de la informació i el periodisme, es va exercir enmig d'una atmosfera asfixiant, justificat amb raons paternalistes i protectores per part del govern franquista.

4.1.1.La vinculació del control de la informació amb la ideologia reaccionaria del s.XIX. i amb la ideologia fascista

El control de la informació i la política de premsa practicada durant aquesta primera etapa franquista té un important vincle amb la ideologia predominant tot just abans de l'inici de la guerra civil. Com s'ha detallat en el capítol anterior, el corrent falangista i tradicionalista, sota la branca de l'ideologia reaccionaria, i partidària d'un règim totalitari basat en la tradició espanyola i oposada als partits polítics i al parlamentarisme, va predominar en el bàndol revoltat contra la República. Aquest corrent, una vegada acabada la guerra, va establir les bases de les lleis de premsa aprovades durant el franquisme.

Durant la guerra civil, i a banda de la confrontació bèlica es va produir la batalla de la informació, i tant l'exèrcit com l'aparell del govern van tenir entre les seves preocupacions principals l'apropiació de tota la informació i l'ordenació de l'activitat dels mitjans de comunicació per evitar que es difonguessin missatges sense el seu consentiment. La conquesta dels mitjans d'informació va ser una exigència de la guerra però tenia una base en la doctrina nacional-sindicalista del bàndol revoltat. En el camp de la informació es van adaptar moltes decisions al missatge de naturalesa fascista original de la Falange. Tal com recull Justino Sinova a *La censura de Prensa durante el franquismo*¹³, el falangista Manuel Garcia Venero, en el seu article titulat *Norma nacional-sindicalista del periodismo en España*, s'expressava de la següent manera al parlar d'aquesta doctrina: "*el nacional-sindicalismo postula un periodismo técnico y políticamente al servicio absoluto de la Patria..... el periodismo no será ni un negocio económico ni un arma política contra el Estado*".

Així, durant la guerra, i una vegada finalitzada amb el triomf del bàndol nacional, el control i regulació de la Premsa es va presentar pels alts càrrecs del règim com una necessitat inexcusable per la situació del país. En el decret-llei de Premsa de 1938, aprovat en plena guerra, ja es facultava al ministre responsable del servei nacional de Premsa per a sancionar "*todo escrito que, directa o indirectamente tienda a mermar el prestigio de la Nación o del Régimen, entorpezca la labor del Gobierno en el nuevo Estado o siembre ideas perniciosas entre los intelectualmente débiles*". Aquest concepte d' "intel·lectualment dèbil" va ser utilitzat pel govern per oferir una fingida voluntat paternalista.

¹³ Sinova, Justino (1989). *La censura de Prensa durante el franquismo* (segona edició). Madrid: Espasa Calpe S.A.

En el preàmbul del decret-llei, emmarcat en el clima d'exaltació nacional de la guerra i amb els condicionaments politico-sociològics de l'època, es manifesta una oposició clara al concepte de premsa pluralista i se li nega la categoria de "quart poder", a més a més de justificar-se per part del seu artífex, el ministre de l'Interior Serrano Suñer, com a "*indispensable para que el país no sucumbiese a la anarquía*". Va deixar la seva empremta en el preàmbul de la llei, la finalitat última de la qual era unir la Premsa a l'Estat, indicant que els testimonis dels danys de la llibertat entesa a l'estil democràtic (referint-se a l'etapa anterior a la guerra) havien aconseguit crear una Premsa sectària i antinacional, i que era convenient donar unes normes a l'empara de les quals la Premsa estigués al servei permanent de l'interès nacional.

4.1.2.El decret-llei de Premsa de 1938

Segons Gabriel Arias Salgado, artífex de la *Doctrina de la Información*, "*España está en guerra y el periódico no puede ser concebido sino como un soldado más*", i a través d'aquesta doctrina es tractava de demostrar la conveniència de la censura prèvia predominant durant la vigència de la llei de 1938 que, tot i que va durar fins el 1966, va néixer amb caràcter de transitorietat.

En la llei de 1938 es defineixen les següents directrius:

- servei exclusiu a l'Estat.
- recuperació de la dignitat material del periodista.
- oblit del concepte empresarial, privat, de la Premsa, per a concebre-la com a "institució nacional" (concepte nou fins el moment).

-consagració del professional, del periodista, com a "apòstol" de les noves idees.

i en l'article 1 es defineix la idea central al voltant de la qual girava aquesta norma: "*Corresponde al Estado la organización, vigilancia y control de la institución nacional de la Prensa periódica*" i amb més detall :

"Es hoy cuando auténtica y solemnemente puede declararse la libertad de Prensa. Libertad integrada por derechos y deberes que ya nunca podrá desembocar en aquel libertinaje a la patria y al Estado, atentar contra ellos y proclamar el derecho a la mentira, a la insidia y a la difamación como sistema metódico de destrucción de España decidido por un rencor de poderes ocultos"

Sota el principi de Premsa al servei de l'Estat, com a "institució nacional", el mateix Estat es serveix de la premsa per al seus objectius, la controla, determina quants i quins diaris han d'existir, quins seran els seus directors i quan han de cessar el seu treball. La llei de Premsa de 1938 estableix els següents principis generals:

-l'Estat subministrarà la informació a través d'un canal únic, l'Agència Efe, vinculada als serveis de Premsa del govern.

-és l'Estat qui determina quan un espanyol pot ser qualificat com a periodista i en quins casos té dret a exercir la professió, qui gestiona i organitza el registre de periodistes, acreditant l'exercici actiu de la seva professió.

-segons l'article 2 de la llei, a l'Estat correspon determinar el nombre i l'extensió de les publicacions periòdiques, nomenar directors,

censurar tot el material informatiu, gràfic i publicitari que sigui necessari.

-segons l'article 9 de la llei, s'estableix la responsabilitat solidària del director de la publicació amb els actes estimats com a punibles de qualsevol dels membres de la mateixa en l'exercici de dirigir la publicació seguint les consignes dels serveis de premsa.

-s'estableix que, en el cas que el ministre corresponent estimi que l'actuació del director no es conforme als seus criteris interpretatius de la política nacional, podrà cessar-lo substituïnt-lo per un segon responsable, la figura del qual s'exigirà per a totes les publicacions.

-en l'article 18 es detallen les sancions, que van des de la multa, passant per la destitució del director, fins a la cancel·lació del seu nom en el Registre de periodistes i la confiscació de la publicació.

Respecte a les sancions, no es contemplava en la llei la possibilitat que el periodista o l'empresa periodística que se sentissin lesionats poguessin accedir a la via contencioso-administrativa. La llei de 1938, a l'igual que la llei de Premsa de 1966 que la va substituir, es limitava a enunciar una sèrie de principis generals i afegir sancions a les ja conegudes i vigents. Ambdues van ser concebudes pensant en la premsa escrita, i en els diaris d'informació general especialment.

Pel que fa al sistema de censura prèvia i consignes, que va prevaler fins el 1966, l'article 2 de la llei de 1938 establia que correspon a l'Estat la censura "mientras no se disponga de su supresión", en l'article 4 es distingeix entre òrgans centrals i provincials per aplicar i

exercir la censura, i en l'article 6 que correspon al cap del Servei de Premsa exercir la censura mentre aquesta es mantingui d'acord amb les orientacions que es dictin pel Servei Nacional de Premsa.

Per garantir el compliment de les directrius de la llei de 1938 es va establir, a més a més de les mesures de control de les empreses periodístiques, una nova cadena de Premsa procedent de confiscacions i expropiacions a "enemics del nou Estat" que van passar a integrar-se en F.E.T. i de les J.O.N.S. (Falange Española Tradicionalista y Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista), únic partit reconegut legalment des de 1937: la cadena de Premsa del Moviment.

Així, es podia distingir a partir de 1938 una doble cadena de diaris espanyols: una formada per diaris particulars encara que depenents directament del control exercit pel govern, i una altra integrada pels diaris del partit (Premsa del Moviment) vinculada a la Secretaria General del Moviment, amb la seva pròpia Delegació Nacional independent en molts casos de la Direcció General de Premsa.

4.1.3. La premsa com a "institució nacional"

Una de les premisses principals del decret- llei de Premsa de 1938 va ser la consideració de la Premsa espanyola com una "institució nacional" de primer ordre, el que significava donar a tota la premsa un contingut unitari pel que fa a l'enfocament dels problemes comuns i l'assoliment dels ideals nacionals, en un moment en que es començava a parlar d'un "nou Imperi espanyol" enmig de l'ansia per

a convertir la Premsa en un instrument fidel de la política nacional, al servei exclusiu i totalitari d'un únic objectiu. Tot plegat va portar al govern a pensar en la necessitat de dictar una llei de Premsa en que cada diari fos una baula més en la cadena que unia el govern i el poble.

Un dels referents per al règim va ser el servei de premsa-propaganda de l'Alemania de Hitler, al voltant del qual els periodistes professionals eren formats en escoles destinades especialment a inculcar la doctrina nacional-socialista de manera que fosin plenament fidels al partit i per a que escrivissin segons els ideals del III Reich.

Durant la vigència de la llei de 1938, i tal i com marcava el seu preàmbul i l'article 1, a l'Estat corresponia l'organització, vigilància i control de la institució nacional de la Premsa periòdica, de manera que l'home, el ciutadà no existia, només importava i existia l'Estat. El tractament dispensat a les persones, a la consideració dels fets i el tractament informatiu del govern espanyol era sempre el mateix: era veritat el que al govern li interessava comunicar i mentira el que li molestava. Es parlava d'interès nacional quan realment es tractava d'interès del govern.

4.1.4. Una nova norma: "El Fuero de los Españoles"

El 1945 es va aprovar "El Fuero de los Españoles", concebuda com una norma general de llibertat i que es detallava de la següent manera:

"Todo español podrá expresar libremente sus ideas mientras no atente a los principios fundamentales del Estado.... La mayor libertad que se concede a los periódicos no podrá utilizarse, en ningún caso, para atentar contra la unidad de la Patria y su seguridad exterior e interior, las instituciones fundamentales del Estado español y las personas que las encarnan, los derechos que proclama el Fuero de los Españoles, los principios del dogma y la moral católica, y las personas e instituciones eclesiásticas"

L'esperança de que aquesta norma pogués atenuar els efectes de la censura, i que es plasmava en el començament de la redacció d'aquesta norma, va quedar matisada com es pot interpretar de la seva lectura. Aquesta es una mostra més de com es parlava de llibertat des del govern amb la plena convicció de que la població acabés interioritzant aquesta idea no plasmada en el dia a dia del país.

4.2.Una certa apertura en el control de la informació (1951-1975)

A partir de 1945, amb el triomf del aliats en la II Guerra Mundial, i després del suport del règim franquista a Alemanya fins que es va començar a fer evident la seva caiguda, el règim franquista va començar una "desfalangització", que es va concretar el juliol de 1945 amb el canvi de govern cap a un corrent més catòlica, i amb un allunyament del totalitarisme i un intent d'apropament a les democràcies occidentals, amb una voluntat de moderar la imatge fascista del règim.

Una vegada iniciada aquesta nova etapa del règim, i tot i la voluntat de moderar la imatge totalitària del règim, el 1951 es va optar per a

crear el Ministeri d'Informació i Turisme i delegar en ell el control de la informació. Al capdavant d'aquest nou ministeri es va posar a una de les figures claus del règim franquista, Gabriel Arias Salgado. La creació del Ministeri d'Informació i Turisme va suposar, per una banda, que la funció d'organització, vigilància i control de l'institució nacional de la Premsa deixés de dependre del Ministeri d'Educació, com fins el moment, i per una altra, que es comencés a treballar en l'anteprojecte de la llei de bases de la informació (Llei de Premsa).

En paral·lel, tot i que la llei de Premsa de 1938 concidia en els seus principis inspiradors amb la ideologia dels dirigents del país en 1960, la llei era impresentable a efectes de relacions internacionals, i tot i que des del govern s'advertien perills en l'exterior, Franco necessitava relacionar-se amb Europa i els Estats Units amb major cordialitat i normalitat. Entre altres, aquest fet va ocasionar que en 1952 s'anunciés oficialment la preparació de l'anteprojecte de llei de Premsa davant la necessitat de "*perfeccionar el decreto-ley de 1938*", en paraules de Juan Aparicio, Director General de Premsa, tal com recull Manuel Fernández Areal a *La libertad de Prensa en España (1938-1971)*¹⁴. L'anteprojecte de llei es va començar a preparar entre 1959 i 1960.

4.2.1.El nou Ministeri d'Informació de Fraga

Tot i que l'anunci oficial de la preparació de l'anteprojecte de llei de Premsa es va produir el 1952, no va ser fins a 1962, després de l'entrada de l'equip del nou ministre d'Informació i Turisme, Manuel

¹⁴ Fernández Areal, Manuel (1971). *La libertad de prensa en España (1938-1971)*. Madrid : Editorial Cuadernos para el Dialogo, S.A. Edicusa (Col·lecció <<Cuestiones Españolas>>, nº 11).

Fraga, quan va esdevenir el punt d'inflexió en l'evolució del control de la Prensa, amb la redacció definitiva de la llei. A partir d'aquest moment, i 4 anys després amb l'aprovació de la nova Llei de Prensa i Impremta van començar a evidenciar-se els primers canvis en la regulació de la Prensa.

La preparació de l'anteprojecte de la llei de 1966 es va emprendre sabent que no seria fàcil sobretot considerant que moltes persones del govern del règim encara pensaven amb la mentalitat de la llei de 1938. Tot i això, la llei es considerava com a necessària per a delimitar camps d'actuació i alliberar a la Prensa de la discrecionalitat administrativa que decidia què es podia publicar i què no, més tenint en compte la certa apertura d'Espanya al món aconseguida a partir de l'entrada a l'ONU el 1955. La inexistència d'una llei adequada en matèria de Prensa es considerava com un obstacle per a demostrar que la liberalització d'Espanya en tots els ordres era més que un programa polític, era una realitat comprovable.

El nou ministre d'Informació i Turisme va fer diverses declaracions al respecte d'aquest assumpte en els primers anys al capdavant del ministeri que van suposar una declaració de principis en tota regla: *"Queremos que se difunda información abundante sobre las cosas que pasan en España, porque no tenemos nada que ocultar.... La Prensa puede hacer crítica siempre que sea bien intencionada y bien fundada"*. L'entrada del nou equip del ministeri, encara que des d'un inici no va comportar la desaparició de la censura, sí va suposar una disminució de les consignes, ordres i comunicats emesos tot i que encara no existís en la pràctica una norma clara que regulara la Prensa, i en especial, que diferenciés el lícit del punible en quant a l'exercici de la llibertat de premsa. Això va ocasionar que des de l'arribada de Fraga al ministeri fins a la promulgació de la nova llei de

1966 l'exercici del periodisme estigués marcat per la llei de 1938, desfasada en molts aspectes però que encara seguia vigent.

4.2.2. La llei de Premsa de 1966 i la reforma del Codi Penal

En el preàmbul de la llei de Premsa i Impremta de 1966 es parla de "*la conveniencia de proporcionar cauces idóneos a través de los cuales sea posible canalizar debidamente las aspiraciones de todos los grupos sociales alrededor de los cuales gira la convivencia nacional*". Així, i respecte de la llei de 1938, es substitueix l'unitarisme per la diversitat i el "compacto grupo" per diversos grups socials, es reconeix la varietat d'opinions i la idea de que el país pensa i sent, i es formula la norma amb la voluntat de que romangui de forma viable i eficaç.

Així, la nova llei neix amb la intenció d'actualitzar-se degut als canvis experimentats per la societat espanyola en tots els seus aspectes (que es justificada per "*un cuarto de siglo de paz fecunda*") i per les transformacions de tot tipus que s'han produït en l'àmbit internacional.

Els tres postulats principals de la llei de 1966 són:

- llibertat d'expressió
- llibertat d'empresa
- lliure designació del director de l'empresa periodística

Ja en el seu article 1 es desglosa, pel que fa a la llibertat d'expressió que:

"el derecho a la libertad de expresión de las ideas reconocido a los españoles en el artículo 12 de su Fuero se ejercitará, cuando aquellas se difundan a través de impresos, conforme a lo dispuesto en dicho Fuero y en la presente ley. Asimismo se ajustará a lo establecido en esta ley el ejercicio del derecho a la difusión de cualesquiera informaciones por medio de impresos"

En els articles següents es detallen les següents novetats respecte a la llei de 1938:

-total supressió de la censura prèvia, tal com s'estableix en l'article 3: *"la Administración no podrá aplicar la censura previa ni exigir la consulta obligatoria, salvo en los estados de excepción y de guerra expresamente previstos en las leyes"*.

-supressió de les consignes, que van quedar substituïdes per la "informació d'interès general", de manera que el govern es reservava la facultat d'obligar a insertar gratuïtament tota classe de notes remeses per la Direcció general de Premsa.

-incorporació, en l'article 7, del dret a obtenir informació del govern, l'Administració i les entitats públiques. Tot i així, aquest dret quedava limitat en cas que algunes actuacions, disposicions o acords no fossin públics o quedessin reservats, i per la llei de Secrets Oficials que es va aprovar més tard, el 1968 (i en virtut de la qual el dret a obtenir informació proclamada per la llei quedarien pràcticament anul·lades en exigir el "secret" excessiu sobre àmplies zones de la vida pública).

-es permet la via contencioso-administrativa en casos de conflicte per l'actuació de l'Administració contra un periodista o publicació.

-es crea, tal com estableix l'article 29, el Registre d'empreses periodístiques, sota la dependència del Ministeri d'Informació, que té potestat per inspeccionar algunes de les empreses periodístiques registrades o per denegar la seva inscripció si no es compleixen els requisits estipulats.

-es crea el Jurat d'Ètica Professional, establert per l'article 33, que substitueix als Tribunals d'honor, i al qual atribueix la funció de vigilància dels principis morals de la professió.

-es permet, a través de l'article 44, la lliure creació d'agències informatives, amb la limitació de la distribució exclusiva de notícies de publicacions estrangeres, que es reserva per a l'Agència Efe (art. 49).

-l'article 2 estableix una sèrie de limitacions a la llibertat d'expressió i al dret a la difusió d'informacions susceptibles de comportar una sanció administrativa, però que més endavant van quedar convertides en delictes per la reforma del Codi Penal. Aquestes limitacions quedaven detallades de la següent manera: *"la libertad de expresión y el derecho a la difusión de informaciones, reconocidos en el artículo primero, no tendrán más limitaciones que las impuestas por las leyes. Son limitaciones: el respeto a la verdad y a la moral; el acatamiento a la ley de Principios del Movimiento Nacional y demás leyes Fundamentales; las exigencias de la defensa nacional, de la seguridad del Estado y del mantenimiento del orden público interior y la paz exterior; el debido respeto a las instituciones y a las personas en la crítica de la acción política y administrativa; la independencia de los Tribunales, y la salvaguarda de la intimidad y del honor personal y familiar"*.

-en l'article 66 s'estableix que la infracció dels preceptes legals i reglamentaris en matèria de Premsa i Impremta serien sancionables en via administrativa independentment de que constitueixin delictes.

-en els articles 67 i 68 es defineixen les infraccions més greus, les greus i les lleus, i en tots els casos es l'Administració la que finalment interpreta les intencions del director, i qui assenyala quan un determinat acte (tot i ser lícit i correcte jurídicament) constitueix una infracció de les disposicions legals o reglamentaries de la llei.

-en l'article 69 es consignen les sancions atribuïbles a persones físiques i jurídiques. En el cas d'empresaris i empreses, multes monetàries i la suspensió de les publicacions determinats períodes.

-en l'article 39 es determina que el director es responsable de tantes infraccions com es produeixin a través del mitjà informatiu al seu càrrec, amb independència de les responsabilitats d'ordre penal o civil que puguin recaure sobre altres persones, d'acord amb la legislació vigent.

La nova normativa establia a més a més que la responsabilitat del director del diari o publicació arribava molt més enllà de manera que, tot i estar exculpat per la justícia, el director seguia subjecte a l'amenaça d'una sanció administrativa que podia anular-lo com a professional, i que en el cas extrem podia eliminar-lo del seu càrrec si se li acumulaven tres expedients greus.

En general, la llei portava a la pràctica l'aplicació d'expedients administratius amb un alt grau de discrecionalitat en l'activitat privada de la Premsa.

Respecte a les limitacions a la llibertat d'expressió i al dret a la difusió d'informacions de l'article 2 i subscetpibles de comportar una sanció administrativa, van ser enteses per molts experts i professionals de la informació com un calaix de sastre per ordenar el segrest de publicacions, aconseguir la destitució de professionals, etc. Davant d'aquests límits, el periodista corria el risc d'enfrontar-se amb les sancions administratives previstes a la llei si complia amb el seu dret d'informar sense restriccions.

Tot i que per a molts professionals del sector de la Premsa el balanç després de l'aprovació de la Llei de Premsa i Impremta de 1966 era positiu perquè havia permès obrir la porta a una informació lleugerament més exacta, abundant, sincera i interessant, predominava l'ambient de preocupació i inquietut envers les sancions administratives que podrien rebre arrel de la seva activitat, en paral·lel a les decisions judicials corresponents. Enmig d'aquest ambient, el 1967, es va aprovar la Reforma del Codi Penal que convertia en delictes tota infracció a les limitacions al dret de lliure expressió i difusió d'informacions assenyalat en l'article 2 de la Llei de Premsa aprovada un any abans. Un dels articles més controvertits de la reforma era el 165, que establia diferents graus de penes (prisió menor, arrest major i multes dineràries) per:

"aquellas personas que impidiesen el libre ejercicio de la libertad de expresión, a aquellos que infringiesen por medio de impresos las limitaciones impuestas por las leyes a la libertad de expresión y al derecho de difusión de información mediante la publicación de noticias falsas o informaciones peligrosas para la moral o las buenas costumbres, contrarias a las exigencias de la defensa nacional, de la seguridad del Estado y del mantenimiento del orden público interior y

de la paz exterior, o que ataquen a los principios del Movimiento Nacional o a las leyes Fundamentales, falten al respeto debido a las instituciones y a las personas en la crítica de la acción política y administrativa o atenten contra la independencia de los tribunales>>.

La principal repercussió d'aquesta reforma del Codi Penal va ser el trasllat del concepte d'infracció del camp administratiu al penal. Tal com assenyalava el doctor en periodisme Urs Schwarz a la V Semana Internacional de Estudios para Periodistas organitzada per l'institut de Periodisme de l'Universitat de Navarra, i recollit per Manuel Fernández Areal a *La libertad de prensa en España (1938-1971)*¹⁵, les limitacions establertes a l'article 2 de la Llei de 1966 reflectien la preocupació del règim pels excessos de la llibertat, per advertir a continuació que amb les noves disposicions del codi penal la llibertat de premsa ja no semblava garantida.

4.2.3.La premsa com a "institució privada"

Un dels canvis introduïts en la Llei de Premsa i Impremta de 1966, va ser el de considerar la premsa com una institució privada, després de que la Llei de 1938 considerés, durant els seus gairebé 30 anys de vigència, a la premsa com una institució nacional amb un contingut unitari i al servei exclusiu de l'Estat i del seus objectius, control, vigilància i regulació. Així, amb la nova norma reguladora de la Premsa es recupera el concepte empresarial, privat de la Premsa, tal com es plasma en els postulats de la Llei de 1966 abans detallats (llibertat d'expressió i llibertat d'empresa), tot i els límits comentats.

¹⁵ Fernández Areal, Manuel (1971). *La libertad de prensa en España (1938-1971)*. Madrid : Editorial Cuadernos para el Dialogo, S.A. Edicusa (Col·lecció <<Cuestiones Españolas>>, nº 11).

4.3. Tractament de la informació i la premsa durant el franquisme

El tractament de la informació durant la guerra civil i la primera etapa del règim (1936-1951) es va caracteritzar per una jerarquia en el control de la Premsa que s'estructurava de la següent manera:

- 1) Control de les empreses periodístiques (autorització per editar, inspectors de premsa)
- 2) Control dels directors dels diaris i publicacions (designació o imposició per part de l'Administració, i vigilància minuciosa).
- 3) Control dels periodistes (el periodista com apòstol de pensament, Registre Oficial de Periodistes, Escola de Periodisme)
- 4) Control de l'activitat de Premsa (contingut) (Descentralització administrativa, consignes, sancions)

Per aconseguir-ho, els dirigents del règim van delegar aquestes tasques en diferents organismes.

A partir de 1951, i com s'ha detallat anteriorment, alguns controls, com la designació o imposició de directors en empreses periodístiques o el control en quant a la ideologia dels periodistes, es van atenuar, mentre d'altres, com el control del continguts van seguir sent controlats a través de límits al dret de la lliure expressió i difusió d'informacions.

4.3.1.Organismes competents: El Ministeris, la Direcció General de Premsa, i les Delegacions de Premsa

Un dels procediments que es va establir des de l'aprovació de la llei de Premsa de 1938 per tal de realitzar les funcions d'organització, vigilància i control de la institució nacional de la Premsa va ser la descentralització administrativa. Tal com es detalla a l'article 4 de la llei, es va preveure la creació d'òrgans administratius centrals i provincials per aquesta tasca. Com a òrgans centrals es contemplaven el Ministeri competent, i el Servei Nacional de Premsa (que més endavant va denominar-se Delegació Nacional de Premsa, i finalment Direcció General de Premsa). Com a òrgans provincials es van preveure els Serveis de Premsa provincials (més endavant Delegacions provincials), que realitzaven les funcions de vigilància encomanades pel Ministeri sota una estricta dependència, i amb una comunicació permanent amb el Servei Nacional de Premsa.

Aquests organismes també estaven afectes al Govern Civil, de manera que, a la pràctica, el director del diari depenia del governador civil.

Mentre que els organismes provincials es van establir ja amb la llei de 1938 i només van sofrir canvis en la seva denominació o organització interna, l'organisme central i de primer ordre en matèria de Premsa (el Ministeri competent) va variar al llarg del règim franquista segons l'estratègia del govern.

Durant la primera etapa del règim (1936-1951) es poden distingir 4 fases en relació a l'evolució de la política de premsa i els organismes competents en la seva matèria:

-1936-1938: La gran majoria dels organismes dedicats a controlar la Premsa pertanyien a l'exèrcit i van realitzar el seu treball juntament amb la caserna general de Franco. En aquest període es va crear també l'Oficina de Premsa i Propaganda (més endavant denominada Delegació Nacional per a Premsa i Propaganda).

-1938-1941: En aquesta etapa es va delegar el control de la Premsa i es va posar l'aparell de censura sota la tutela del Ministeri de l'Interior (i més endavant del Ministeri de la Governació i Ordre Públic), i es va crear la Delegació Nacional per a Premsa i Propaganda, que va substituir l'Oficina de Premsa i Propaganda.

-1941-1945: Els òrgans de control de la Premsa van passar del Ministeri de la Governació a la Secretaria General del Moviment, i en concret a la Vicesecretaria d'Educació Popular de la FET i de les JONS, que es va crear per llei el 1941, i que a la seva vegada va crear una xarxa de delegacions nacionals (de premsa, de propaganda, de cinematografia i teatre, i de radiodifusió).

-1945-1951: En aquesta etapa, i en l'ambient d'allunyament del totalitarisme i d'apropament a les democràcies occidentals, es va delegar el control de la informació en el Ministeri d'Educació Nacional, i en el d'Assumptes Exteriors, després del període anterior en que s'havia confiat aquest control als òrgans de la Falange.

A partir de 1951 i fins a les acaballes de la dictadura, el govern del règim va confiar el control de la Premsa al Ministeri d'Informació i Turisme, un ministeri creat específicament per aquesta tasca.

4.3.2.Els mecanismes de censura: la censura prèvia i la censura delegada

La censura, segons l'article 6 de la llei de 1938, havia de ser exercida pel Servei Nacional de Premsa (amb competències en informació de caràcter general), el governador civil (per a notícies de temes locals o provincials) i l'autoritat militar (per assumptes de guerra i textos de membres de l'exèrcit).

Per a la censura no existia una norma clara, únicament unes pautes canviants segons la política del règim, tot i que es podien establir com a criteris els motius de sanció de l'article 18 de la llei de 1938. La censura no es basava en unes normes objectives, sino que responia a criteris arbitraris, ocasionals i particulars. Es realitzava en tres moments diferents:

-les autoritats que vigilaven la Premsa emetien ordres i encàrrecs als periodistes.

-els equips de censors llegien tots els originals que els diaris es disposaven a publicar i que enviaven en "galeradas" (proves d'impremta) als organismes de censura.

-l'administració de la censura observava l'activitat dels diaris, comprovava el compliment de les seves instruccions i els enviava comentaris o els comunicava amonestacions o sancions.

La censura ho abastava tot, a més a més d'ocultar tot el que no interessava publicar, substituïa paraules, introduïa elogis, i afegia paràgrafs. Tot i així, l'emissió d'ordres, consells i instruccions feia inútil en ocasions la revisió posterior. Els organismes de censura

exercien amb una meticulositat asfixiant, que els feia ocupar-se del to, l'estil i la forma en les instruccions i ordres que s'emetien. Coincidien així una estreta vigilància de la Premsa i una constant discrecionalitat per autoritzar i negar reproduccions. En la rutina dels diaris tot estava organitzat i planificat, sense deixar una escletxa a la iniciativa.

Dins del mecanisme de la censura es podien distingir dos tipus:

-la censura prèvia total, que implicava que cap escrit destinat a ser publicat es pogués publicar sense el segell dels serveis centrals o delegats de Premsa.

-la censura delegada, a través de la qual s'atribuïa a cada director, nomenat pel ministre, i a proposta de l'empresa corresponent, les funcions de censor, amb la responsabilitat absoluta de qualsevol error.

En ambdós casos l'objectiu era l'orientació directa de cada diari, a través de consignes o mitjançant la Direcció General de Premsa, els teletips de l'Agència EFE, etc.

En el dia a dia de la pràctica de la censura es van generalitzar informes com les Fulles d'Inspecció, que eren complets informes que les delegacions provincials realitzaven cada dia sobre els diaris de la seva província i que remetien al Ministeri i en els que es feia un detallat seguiment dels diaris en referència als aspectes materials, el compliment de les consignes, i amb comentaris sobre la qualitat del producte. Aquestes fulles eren documents per a ús intern del Ministeri i alertaven a les autoritats de Premsa per a poder cridar l'atenció als

diaris i aconseguir una millor consecució de de les consignes. Altres informes que sí eren públics per als diaris eren els Boletins d'Informació elaborats per la Delegació o Direcció General de Premsa, i que contenien consignes del dia, notícies d'inserció obligatòria, anuncis oficials, etc, o els Boletins de "galerades" intervingudes, en que els serveis de censura reunien les proves d'impremta on s'havien realitzat alguna correcció, juntament amb registres d'incidències.

4.3.3.Els mètodes de control de la informació: consignes, advertències i expedients

Els mètodes de control de la informació tenien com a especial protagonista a les consignes, a les quals es fa referència de forma indirecta a la llei de 1938, en el seu article 19, quan es parla de "*normas dictadas por los servicios competentes en matèria de Prensa*". La desobediència, "resistència passiva" o "desviament" d'aquestes consignes podia ocasionar que el mitjà de comunicació rebés advertències i expedients, que en última instància podien ocasionar sancions contra el director del diari. La pressió exercida sobre el diari que no atengués les consignes o advertències de la Direcció General de Premsa podia arribar a asfixiar al mitjà de comunicació i dificultar la seva continuïtat. La llei era molt imprecisa i la discrecionalitat de l'autoritat sancionadora era màxima. En l'article 18 de la llei de 1938 es definien les sancions, començant per la sanció administrativa per a "*todo escrito que directa o indirectamente tienda a mermar el prestigio de la Nación o del Règimen, entorpezca la labor del gobierno o siembre ideas perniciosas entre los intelectualmente débiles*".

Les tipologies de sancions més habituals eren la multa, la destitució del director, la destitució del director acompanyada de la cancel·lació del seu nom en el Registre de Periodistes, i la confiscació del diari.

Les consignes emeses pel govern als diaris es derivaven de la constant obsessió del règim per controlar els redactors i col·laboradors dels mitjans informatius, i buscaven el redireccionament de les accions d'aquests mitjans segons les directrius marcades, amb l'objectiu final de controlar qualsevol mínim detall de l'activitat de la Premsa. Va ser el mètode més eficaç per al control de la Premsa encara que no es fes referència a ella de forma oberta en la llei, les disposicions i normatives aprovades durant el règim. Eren ordres del poder polític dictades tots els dies als diaris sobre aspectes diversos tant pel que fa a qüestions de fons (temes i arguments) com a aspectes de presentació o a detalls de l'activitat dels diaris. La constant emissió de consignes ocasionava a la pràctica la confiscació del diari, obligat a acceptar el règim de consignes i complir-les si no volia tancar. El sistema de consignes va ser una translació de l'espíritu militar i falangista al món de la Premsa, concebut com una prolongació de la gestió política. A més a més existia l'obligació per als diaris de dissimular el mandat polític que impulsava aquestes accions per no aixecar sospites sobre els lectors.

Les consignes es van centrar des del principi, i durant tot el règim, en exaltar, magnificar i adular la figura de Franco, amb directrius molt minucioses sobre com tractar informacions al respecte del cap de l'Estat, amb una major qualitat formal, ressaltant de forma exagerada alguns aspectes sobre altres. En paral·lel, i degut a aquesta glorificació i concentració de l'atenció en el líder, la resta de càrrecs públics del govern, durant molts anys, havien de ser referenciats

sense nom, per a fer palès que ningú podia fer-li ombra, i així es detallava en les consignes. Un altre principi que va guiar l'emissió de consignes va ser el de no emetre crítiques negatives sobre cap aspecte de la societat del moment, i per suposat, cap crítica de la gestió política. També es van emetre consignes amb una clara voluntat d'agredir i d'aconseguir l'oblit dels enemics del règim evitant l'aparició en la Premsa o reduint-la, o mostrant informacions falses sobre aquestes personalitats (enemics polítics que van permanèixer al costat de la República, personalitats de la cultura declarats obertament republicans, etc.), d'igual forma que els atacs als membres de la monarquia en l'exili, que eren ignorats o menyspreats en la Premsa a través de detallades consignes.

Altres conceptes de fons que van marcar l'emissió de consignes van ser l'obsessió pels mals de la masoneria, el posicionament respecte la II Guerra Mundial, la lluita contra el comunisme, la moral i les bones costums, i el control de la publicitat.

4.4.L'exercici del periodista durant el franquisme

L'exercici del periodista es veia realment molt condicionat pels mecanismes i mètodes de control de la seva activitat, fins el punt d'afectar a l'estatus de la seva professió i a la imatge del mitjà de comunicació corresponent. Per exemple, el fet que no es poguessin tractar alguns temes pel risc de possibles expedients que poguessin derivar en sancions per al periodista o el responsable de la publicació, ocasionava en alguns casos el desprestigi d'alguns mitjans informatius de cara als lectors.

En concret la figura del director de la publicació va haver de sofrir especialment les presions del control i la vigilància dels Ministeris, la Direcció General de Premsa i les Delegacions provincials fins a posar en risc el seu càrrec, i en alguns casos l'existència de la pròpia publicació.

4.4.1. La figura cabdal del director de l'empresa periodística

La figura del director de la publicació va estar en la ment del legislador, de l'inspector i del censor durant tot el franquisme, de manera que aquest era un dels objectius principals de l'exhaustiva tasca d'organització, vigilància i control de la Premsa que es va exercir des dels diferents òrgans competents del règim. Recordem que com s'establia ja a la llei de 1938, aquests òrgans competents, en nom de l'Estat, nomenaven els directors de les publicacions i decidien quan aquests havien de ser cessats del seu càrrec si estimaven que la seva actuació no era conforme als seus criteris interpretatius. D'igual forma, s'establia la responsabilitat solidària del director respecte a l'actuació de l'empresa periodística, de manera que era aquest qui havia de fer front a qualsevol sanció relacionada amb l'activitat de la publicació.

Pel que fa a l'apartat de sancions, dins de les diferents tipologies establertes, una de les més severes, a més a més de la destitució del director, era la cancel·lació del seu nom en el Registre de periodistes, el que comportava la seva incapacitat per a exercir la seva professió.

A partir de la publicació de la llei de Premsa i Impremta de 1966, i tot i que en general va suposar un pas endavant en la llibertat d'informació en alguns aspectes, es seguia determinant que el

director era responsable de totes les infraccions que es produïssin a través del mitjà informatiu al seu càrrec, amb independència de responsabilitats d'altres persones. Així, si per exemple es sancionava a l'autor d'un article, al director de la publicació i a l'empresa editora, hi havia sobre el director de la publicació tres sancions en matèria greu, que com es detallava en l'articulat de la llei de 1966, podien comportar la incapacitat legal del director per a tornar a exercir la seva professió.

A més a més, i en la situació posterior a 1966, un periodista i director de publicació podia ser sancionat per diverses vies: pels tribunals ordinaris, pel Tribunal d'Ordre Públic, pels Tribunals especials (militars per exemple), pel Tribunal d'Ètica Professional o per un expedient administratiu obert pel propi Ministeri, el que suposava una multiplicació de les amenaces per al seu treball.

4.4.2.El Registre Oficial de Periodistes, l'Escola Oficial de Periodisme i l'Estatut de la professió periodística

Per a poder desplegar les tasques de control de la Premsa que el règim franquista desitjava, en els primers anys de la dictadura es van crear el Registre Oficial de Periodistes i l'Escola Oficial de Periodisme. En concret el 1936 es va fundar el Registre Oficial de Periodistes, en el que figuraven els periodistes que el govern admetia i eren exclosos els professionals que el règim decidia, mentre l'Escola Oficial es va crear el 1941 amb la finalitat de "*dotar al periodista español y a las nuevas promociones de las aptitudes necesarias para ser los nuevos apóstoles de pensamiento y de fe de la nación recobrada*". A través d'aquesta escola el periodista rebia la formació tècnica i la ideologia adequades per aquesta nova tasca assignada, i a la vegada

s'estructurava la professió, a la qual només es podia accedir per aquest canal i a través de l'obtenció del carnet de periodista. Per a ingressar en l'Escola Oficial calia superar una entrevista i unes proves amb el Director General de Premsa, que a la seva vegada era el Director de l'escola, ambdós organismes dependents del Ministeri.

La creació de l'Escola Oficial i el Registre Oficial de Periodistes es va enmarcar en una etapa del règim, entre 1941 i 1945, en que com s'ha detallat en capítols anteriors, es va delegar el control de la premsa a la nova vicesecretaria d'Educació Popular de la FET i de les JONS, en dependència de la Secretaria General del Moviment, i en que es va posar una especial atenció en la formació dels periodistes.

Ja en la segona etapa del franquisme (1951-1975), i tal com es preveia a la llei de Premsa i Impremta de 1966, el 1967 es va crear l'Estatut de la professió periodística per a "*regular los requisitos para el ejercicio de tal actividad, determinando los principios generales a que debe subordinarse y, entre ellos, el de profesionalidad, previa inscripción en el Registro Oficial, con fijación de los derechos y deberes del periodista y especialmente del director de todo medio informativo*". La seva elaboració no va comptar amb l'intervenció de l'associació de periodistes, que van quedar al marge.

En detall, l'Estatut definia, en el seu article 1 que "*a todos los efectos legales es periodista quien esté inscrito en el Registro Oficial de Periodistas*" i "*sólo serán inscritos quienes estén en posesión del título de periodista, que únicamente se obtendrá una vez aprobados los estudios de alguna de las escuelas de Periodismo legalmente reconocidas y tras superar la prueba de grado en la Escuela Oficial de Periodismo o las establecidas para las restantes como requisitos para*

tal obtención". Aquest primer punt també determinava que calia acreditar l'inscripció en el Registre Oficial de Periodisme per a ingressar en la Federació Nacional d'Associacions de la Premsa, que a la pràctica actuava com un Col·legi de Periodistes. El fet que tant el Registre Oficial com la Federació Nacional d'Associacions de Premsa depenguessin de la Direcció General de Premsa era una mostra de la manca d'independència d'aquesta associació.

En l'articulat de l'Estatut de la professió també es definien la facultat reservada per al ministre per a nomenar "periodistes d'honor", sense necessitat que aquests haguessin exercit professionalment, les incapacitats per a exercir de director d'una publicació i els principis generals de la professió periodística, entre els que destaquen:

- "en el ejercicio de su misión, observar las normas de la moral cristiana y guardar fidelidad a los Principios del Movimiento Nacional y las Leyes Fundamentales del Estado.... las normas básicas de la actuación profesional del periodista han de ser el servicio a la verdad, el respeto a la justicia y la rectitud de intención".

- "en el cumplimiento de su misión, el profesional del Periodismo ha de tener en cuenta las exigencias de la seguridad y la convivencia nacional, del orden y la salud pública".

- "deber de secreto profesional del periodista salvo en los casos de obligada cooperación con la justicia, al servicio del bien común".

- "obligatoriedad de lealtad a la empresa en que presta sus servicios, en cuanto no sea incompatible con su conciencia profesional, con la moral pública, con las leyes y Principios Fundamentales del Estado y con los dispuesto en la legislación de Prensa e Imprenta".

4.4.3. Del Tribunal d'Honor al Jurat d'Ètica Professional

En els articles 49 a 52 de l'Estatut de la professió periodística s'establia tot el referent als nous Jurats d'Ètica Professional, que substituïen als Tribunals d'Honor. En quant a la seva composició, integrava, en minoria, a professionals periodistes, i en majoria a membres del poder judicial i membres del Ministeri d'Informació. Contra les decisions d'aquest Jurat s'admetia un únic recurs davant del Jurat d'Apel·lació, designat pel ministre d'Informació. Pel que fa a la competència d'aquest Jurat, entenia de qüestions estrictament professionals com l'incompatibilitat de l'exercici professional amb altres activitats que impedièen l'objectivitat i el servei de l'interès general en els treballs informatius, i les normes que afectaven l'ètica professional en els principis generals de la professió periodística.

Les sancions que el Jurat d'Ètica Professional podia imposar es resumien en amonestació privada o pública, suspensió temporal de l'exercici de la professió, i l'inhabilitació definitiva.

4.4.4. Alguns periodistes valents

La notícia de la publicació de la Llei de Premsa i Impremta de 1966 va suposar un anhel d'esperança per a molts professionals del periodisme però amb el pas dels anys es va poder demostrar que els canvis i l'apertura cap a una llibertat de Premsa real no s'havien materialitzat. Molts periodistes van acabar per ressignar-se, però d'altres van aprofitar les esclatxes i llacunes de la Llei de 1966 per a publicar la realitat del dia a dia. Tot i la seva actitud valenta i inconformista amb un règim que havia destruït la llibertat d'expressió i la llibertat de premsa, el consegüent risc de ser sancionats amb

expedients, multes o destitucions per diferents vies, com s'ha detallat en capítols anteriors, era molt alt.

Aquesta oposició al règim des de la professió periodística es va exercir a través de publicacions clandestines, en alguns casos vinculades a partits i moviments oposats a l'actuació del govern franquista, i també a través de grups professionals obertament demòcrates. Una d'aquestes publicacions era la revista-setmanari *Presència* fundada el 1965 i amb un posicionament clarament demòcrata i catalanista, que li va ocasionar reiterades sancions per part dels organismes de control de la Premsa, i la seva cancel·lació entre 1971 i 1974.

El Grup Democràtic de Periodistes, format per alguns membres de l'Associació de la Premsa de Barcelona, era un dels grups de professionals que tenia per objectiu la defensa de la llibertat d'expressió i d'informació i sobretot en els últims anys de la dictadura van haver de sofrir pressions, amenaces, multes i sancions per aquesta defensa tan tenaç. Entre les seves accions per complir aquest objectiu van convocar vagues i manifestacions, o signar documents de protesta expressant en veu alta la repressió que els membres de la professió sofrien en el seu dia a dia. Un dia a dia en que s'escribia i es movia informació de forma clandestina. Les accions d'aquest grup van continuar durant la transició, una vegada la dictadura ja havia acabat, i ara amb la finalitat de recuperar la vertadera llibertat, aquella per la que s'havia lluitat de forma clandestina durant el règim franquista.

5.CONCLUSIONS

La dictadura franquista va afectar de forma molt important l'exercici professional dels periodistes espanyols, i va condicionar el dia a dia del seu treball, que no van poder realitzar de manera lliure i natural. La rigurositat del control portat a terme pels òrgans competents del règim sobre tot el relacionat amb el periodisme: les empreses periodístiques, els seus professionals i responsables, i l'activitat mateixa de la Premsa, va suposar que tot el procés periodístic es vigilés i qüestionés de forma meticulosa des del principi fins al final. Així, el periodista exercia, o intentava exercir, la seva tasca en un ambient asfixiant que li impedia complir en la majoria de casos amb els principis de professionalitat que caracteritzaven i caracteritzen el periodisme, i que a grans trets es poden resumir en:

- veritat i precisió
- independència
- equitat i imparcialitat
- humanitat
- responsabilitat

Per a entendre el perquè d'aquest control tant exhaustiu cal endinsar-se en el context polític i social espanyol de finals dels anys 30 del s.XX. Com s'ha analitzat al llarg d'aquesta dissertació, durant el s.XIX es va estendre per tota Europa, i també per Espanya, un conjunt d'ideologies denominades reaccionaries, en que es recuperaven alguns trets identitaris del despotisme il·lustrat imperant en la segona meitat del s.XVIII a Europa, i que partia d'un principi en que es considerava un "ordre natural, correcte i desitjat per Déu", que podia

o no coincidir amb l'ordre social. Per aconseguir aquesta coincidència es considerava que calia un "únic i suprem poder polític" que hauria d'imposar aquesta evidència, "el millor camí" per al poble, que no podria participar en el govern per la seva "ignorància i manca d'interessos econòmics". Aquesta ideologia va tenir el seu reflex a Espanya durant el s.XIX i va començar a donar forma a diferents branques ideològiques partidàries de reglamentar les llibertats dels ciutadans, entre elles la llibertat d'expressió i la llibertat de premsa, a través de lleis i altres normes, per a retallar aquests drets.

Sota aquest grup d'ideologies, el corrent falangista i tradicionalista, que ja s'havia gestat durant la II República, va donar forma a una forma de ser i a una forma de fer que va caracteritzar aquesta voluntat de controlar, vigilar i qüestionar la Premsa i els seus professionals. Des del començament de la Guerra Civil es va utilitzar la Premsa com un aparell més de lluita contra l'enèmic, personalitzat en tots aquells que no estaven del costat del bàndol nacional. Un bàndol nacional que s'havia aixecat contra la República i, segons la seva concepció, contra l'"excés de llibertat". Una vegada acabat el conflicte, el control, vigilància i regulació de la Premsa es va justificar per la situació del país després de la guerra, i com es va plasmar al decret-llei de 1938, tant els mitjans informatius com els seus professionals es posaven al servei de l'Estat, que es presentava amb una falsa màscara protectora i paternalista.

Aquesta voluntat de control i vigilància total de la Premsa es va estendre des dels inicis de la Guerra Civil a 1936 fins a les acavalles de la dictadura a 1975. Tot i això, amb la recerca efectuada per a elaborar aquest treball s'ha pogut comprovar que es possible diferenciar dues etapes en el control de la Premsa durant el franquisme. La primera etapa comprèn el període entre 1936 i 1951,

una etapa d'estricta control que es va iniciar en paral·lel a la guerra civil, i que va venir marcada per l'aprovació del decret-llei de premsa de 1938. Aquesta norma, tot i nèixer amb caràcter provisional, va perdurar fins el 1966, va generalitzar la censura prèvia de tot el material informatiu, gràfic i publicitari, i va donar una nova qualificació a la Premsa, que havia d'estar el servei exclusiu de l'Estat i dels seus objectius, en relació a la categoria de "institució nacional" que li atorgava el règim. A la vegada, es pretenia que el professional del periodisme sigués un ambaixador de la ideologia del règim, que la interioritzés i la defensés. Per aconseguir-ho, i en paral·lel a la llei de 1938, es va regular l'accés a la professió periodística amb la creació del Registre Oficial de Periodistes i amb la fundació de l'Escola Oficial de Periodistes, que com s'ha vist, van condicionar de forma important el reconeixement de la tasca d'aquests professionals.

La segona etapa s'estén des de 1951 fins al final de la dictadura a 1975, i s'inicia amb la voluntat, dins de diferents sectors afins al règim franquista, d'apertura a l'exterior en el context de la postguerra del conflicte mundial, durant el qual el règim franquista havia donat suport al règim nazi. En aquesta situació, els dirigents del govern franquista necessitaven donar una imatge de modernitat, allunyada del totalitarisme i més moderada per tal d'apropar-se a les democràcies occidentals. Aquesta voluntat es va materialitzar amb la creació del Ministeri d'Informació i Turisme el 1951, i amb l'acceleració de la preparació de la nova llei de Premsa i Impremta, que finalment es va aprovar el 1966 enmig d'un clima d'esperança per part de molts professionals de la Premsa i sectors afins al règim. A la pràctica, la nova llei de 1966 va suposar la supressió de la censura prèvia i de les consignes tal com s'havien conegut fins aleshores (ja que van quedar substituïdes per "l'informació d'interès general"), i el retorn al concepte de l'empresa periodística com a

"institució privada", i per tant amb objectius empresarials i no "nacionals". El tant desitjat canvi que prometia aquesta nova llei de Premsa es va ensorrar una vegada es va poder comprovar que, tot i que els postulats principals de la mateixa establien el dret a la llibertat d'expressió i a la difusió d'informacions, a la pràctica es contemplaven una sèrie de limitacions que un any després, el 1967, van quedar convertides en delictes per la reforma del Codi Penal. Amb tot, la llibertat proclamada en el preàmbul de la llei va quedar realment limitada des del moment en que el concepte d'infracció es va traslladar del camp administratiu al penal.

En aquesta segona etapa del control de la premsa durant el règim franquista també es va aprovar, el 1967, l'Estatut de la professió periodística, que va tancar el cercle de la regulació i reglamentació de l'accés a la professió i el reconeixement del professional del periodisme, després de la creació del Registre Oficial i l'Escola Oficial durant els primers anys del règim, i que va marcar i condicionar el desenvolupament de l'independència de la professió.

La recerca realitzada per a elaborar aquest treball també ha permès establir una comparativa entre l'estrict control de la premsa durant el règim franquista i les etapes precedents des del reconeixement del dret a la llibertat de premsa a Espanya. Des de que el 1808 es va reconèixer per primera vegada el dret a la llibertat d'impresma a Espanya, a la Constitució de Bayona, i que entre el 1810-1820 s'avancés de manera important en la reglamentació d'aquest dret reconegut només uns anys abans, en les dècades posteriors es van alternar etapes amb més restriccions de la llibertat de Premsa a través de disposicions que reglamentaven aquest dret (període comprès entre 1833 i 1868) amb d'altres en que, al contrari, es van

publicar decrets per a establir mecanismes per a reconèixer la llibertat de premsa a la pràctica i per a suprimir reglamentacions que havien restringit aquest dret (1868-1874). Aquesta va ser la tònica fins a finals del s.XIX, en que va començar a sorgir, com s'ha vist, un moviment denominat "regeneracionisme espanyol", que suposava una crítica al règim sorgit a partir de 1874 (Restauració Borbònica) i que va desembocar en una actitud antiparlamentarista i de crítica als partits polítics, i que apostava per un poder fort del qual sorgissin reglamentacions totalitàries per a redreçar la nació. Aquest moviment va perdurar durant la Restauració Borbònica i durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), es va radicalitzar durant la II República (1931-1936), i va posar les bases de la legislació de Premsa que caracteritzaria la dictadura franquista.

Precisament a partir de 1931, amb la II República, es va poder viure, en comparació amb el control exhaustiu de la premsa durant el franquisme, un dels períodes de major reconeixement de la llibertat de premsa aconseguida a Espanya el 1808. Aquest període es va caracteritzar també per una premsa lliure i plural, molt polititzada, amb molta difusió, i renovada en tots els aspectes.

Amb tot es pot concloure que la dictadura franquista va ser el període més extens d'estricta control de l'activitat de la premsa a Espanya en la seva història recent. Com s'ha vist al llarg d'aquest treball, el control que les autoritats franquistes i els organismes de diferent ordre designats per aquesta tasca van controlar de manera tan exhaustiva l'activitat de les empreses periodístiques, i dels seus directors i resta de professionals que el seu treball es va veure realment condicionat. El contingut de les informacions, el seu enfocament i el seu format es va controlar de tal manera que en

moltes ocasions els mitjans no podien parlar de la realitat del país. Aquesta falta d'informació, juntament amb el tancament de les fronteres cap a l'exterior en el que a informacions es referia, l'aparença de normalitat i l'adoctrinament constant de la Premsa, van ocasionar que molts espanyols creguessin que a Espanya es vivia millor que en cap país veí, i que la llibertat de la que es parlava al preàmbul de la llei de premsa de 1938 era real.

El fet que durant tota la dictadura la distribució de notícies de publicacions estrangeres fós exclusiva de l'Agència Efe, vinculada al Ministeri d'Informació i Turisme, juntament amb el fet que la televisió a Espanya aquells anys era estatal i constituïa un canal informatiu principal sobre la premsa, que estava vigilada i controlada de la manera que s'ha detallat, ens pot donar una idea del poder del règim franquista en l'àmbit de les informacions.

BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

Llibres:

-Aragó, Narcís-Jordi (2013). *Periodisme sota sospita*. Barcelona: A Contra Vent Editors S.L.

-Bel Mallén, Jose Ignacio (2011). *La libertad de expresión en los textos constitucionales españoles* [revista]. Publicat a Biblioteca Digital Universidad Complutense de Madrid [Data de consulta 10-05-2016]

<http://web.archive.org/web/20111106124533/http://www.ucm.es/BUCM/revistas/inf/02104210/articulos/DCIN9090110023A.PDF>

-Checa Godoy, Antonio (1989). *Prensa y partidos políticos durante la II República*. Salamanca: Universidad de Salamanca

-Fernández Areal, Manuel (1997). *Consejo de Guerra, los riesgos del periodismo bajo Franco*. Pontevedra: Diputación de Pontevedra

-Fernández Areal, Manuel (1971). *La libertad de prensa en España (1938-1971)*. Madrid: Editorial Cuadernos para el Dialogo, S.A. Edicusa (Col·lecció <<Cuestiones Españolas>>, nº 11).

-Fernández Areal, Manuel (1973). *El control de la prensa en España*. Madrid: Guadiana de Publicaciones S.A.,

-Ruiz Bautista, Eduardo; Andrés de Blas, José; Muñoz Soro, Javier; Moreno Cantano, Antonio César; Andrés, Gabriel; Lázaro, Alberto; Camus, Carmen; Gómez Castro, Cristina (2008). *Tiempo de censura*.

La represión editorial durante el franquismo. Ruiz Bautista, Eduardo (coord.). Madrid: Ediciones Trea S.L.

-Sinova, Justino (1989). *La censura de Prensa durante el franquismo* (segona edició). Madrid: Espasa Calpe S.A.

Publicacions electròniques

-Bogajo, Néstor; Gifre, Miriam (2009). "Huertas y el Grup Democràtic de Periodistes. Josep Pernaut: <<En aquel momento todo estaba prohibido>>". Aula d'Història del Periodisme. Secció "Josep Maria Huertas Clavería. Obra Periodística". Una Mirada Personal. [article-entrevista]. Universitat Pompeu Fabra. Ensayaments de Periodisme. [Data de consulta: 10-06-2016]

https://www.upf.edu/depeca/auladb/web_huertas/cas/entrevistas_2.htm

-Diario Público (2015). "Ghana y Namibia superan a España en libertad de prensa". Diario Público. [article]. Secció Internacional. Display Connectors, S.L. [Data de consulta: 12.03.2016]

<<http://www.publico.es/internacional/ghana-y-namibia-superan-espana.html>>

-Martín Alarcón, Julio (2014). El repudio internacional, el fin del aislamiento y el ingreso en la ONU [Sección Franquismo]. Diario El Mundo. Unidad Editorial Información General S.LU.

[Data de consulta: 13-04-2016] <www.elmundo.es/la-aventura-de-la-historia/2014/10/16/543fa199e2704e63458b4583.html>

-Rivière, Margarita (2015). "El grup Democràtic als orígens del Col·legi". [article]. Portal del Col·legi de Periodistes de Catalunya [Data de consulta: 10-06-2016]

<http://www.periodistes.org/ca/article/el-grup-democratic-als-origens-del-col-legi-36.html>

-Vilajoana Alejandre, Sandra (2015). "La libertad de prensa en España". Revista de los Estudios de Ciencias de la Información y la Comunicación. [article]. COMeIN. Estudios de Ciencias de la Información y de la Comunicación de la UOC, y Comunicación Digital (Área de Comunicación). [Data de consulta: 11.03.2016]

<<http://www.uoc.edu/divulgacio/comein/es/numero43/articulos/Article-Sandra-Vilajoana-Alejandre.html>>

ISSN: 2014-2226

Lleis i normatives

-Constitución Española de 1978. *Boletín Oficial del Estado (BOE)*,

<<BOE>> núm. 311 de 29 de desembre de 1978

<www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229&p=20110927&tn=1>

-Decreto por el que se aprueba el Estatuto de la Profesión Periodística. *Boletín Oficial del Estado (BOE)*, <<BOE>> núm. 90, de 15 d'abril de 1967, decret 744/1967, pàgines 5017 a 5020 (4 pàgines)

https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-1967-7131

-Ley de Prensa y Imprenta,. *Boletín Oficial del Estado (BOE)*, <<BOE>> núm. 67, de 19 de març de 1966, llei 14/1966, pàgines 3310 a 3315 (6 pàgines)

<http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1966-3501>

-Oficina del Alto Comisionado para Derechos Humanos (2016) - Estado de ratificación para España [Derechos humanos por país]. Organización de las Naciones Unidas . [Data de consulta: 12-04-2016]

<tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=163&Lang=SP>

-Oficina de la UNESCO en Montevideo. (2016). Libertad de Prensa. [Sección Comunicación e Información- Libertad de Expresión (article)]. Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura (UNESCO). [Data de consulta: 08-04-2016] <www.unesco.org/new/es/office-in-montevideo/comunicacion-e-informacion/libertad-de-expresion/libertad-de-prensa/>

-Organización de las Naciones Unidas. (2016). Declaración Universal de los Derechos Humanos. (2016). [Sección Servicios de Internet. Departament d'Informació Pública de les Nacions Unides]. [Data de consulta: 09-04-2016] <www.un.org/es/documents/udhr/>